

UNIVERSITAT^{DE}
BARCELONA

CARACTERÍSTIQUES I CANVIS DE LES TORRES DE LES MASIES DEL
GARRAF CONSTRUÏDES ENTRE ELS SEGLES XIV I XV

TREBALL FINAL DE GRAU D'ARQUEOLOGIA

CURS 2020/2021

ELNA DURAN VIDAL

NIUB 20033543

ARQUEOLOGIA MEDIEVAL, MODERNA I CONTEMPORÀNIA

TUTORA: KAREN ÁLVARO RUEDA

RESUM

L'objectiu d'aquest treball és localitzar les torres de defensa de les masies de la comarca del Garraf (Catalunya) construïdes entre els segles XIV i XV i estudiar-ne els usos, les característiques i els canvis que han sofert al llarg del temps. També es proposa un model ideal de masia amb torre de defensa que es pot presentar als museus locals i la creació d'una ruta turística per les torres accessibles per revaloritzar aquest element patrimonial.

PARAULES CLAU

Garraf, torre de defensa, masies, baixa edat mitjana, turisme.

ABSTRACT

The aim of this project is to locate all the defence towers in farmhouses in the Garraf area (Catalonia) built between the 14th and 15th centuries and to study their use, characteristics and the changes they have gone through throughout the centuries. A model farmhouse with defence tower will be proposed which can be used in local museums, and a touristic route through the towers will be created in order to revalue this heritage.

KEYWORDS

Garraf, defence tower, masia, Late Middle Ages, tourism.

ÍNDEX

1. Introducció
2. Marc teòric
 - a. Context històric
 - b. Característiques arquitectòniques de les masies i les seves torres
 - c. Turisme al Garraf
 - d. Ús didàctic del patrimoni
3. Metodologia
4. Resultats
 - a. Torre de defensa de Campdàsens (Sitges)
 - b. Torre de defensa de Can Planes (Sitges)
 - c. Torre de Garraf o de Can Güell (Sitges)
 - d. Torre de la Serra (Sant Pere de Ribes)
 - e. Torre del Clot dels Frares (Sant Pere de Ribes)
 - f. Torre de Ca n'Amell (Sitges)
5. Model d'una torre de defensa típica de les masies del Garraf entre els segles XIV i XV
6. Propostes de difusió
 - a. Senyalització i explicació
 - b. Itinerari turístic
 - i. Etapa 1: el sistema de defensa de Campdàsens
 - ii. Etapa 2: Sant Pere de Ribes
7. Conclusions
8. Referències bibliogràfiques
9. Webgrafia

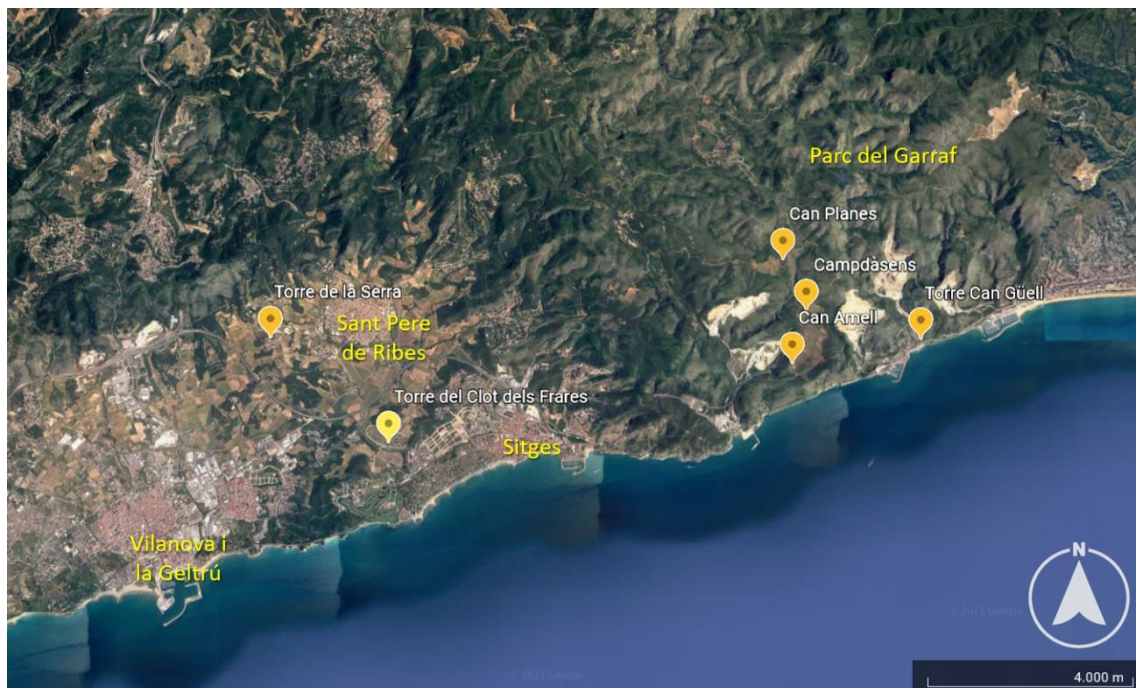
1. INTRODUCCIÓ

El propòsit d'aquest treball és documentar i analitzar les torres de defensa de les masies de la comarca del Garraf construïdes entre els segles XIV i XV. L'interès en les torres de les masies del Garraf rau en el fet que és un conjunt de monuments que no s'han treballat anteriorment i dels quals les úniques fitxes descriptives publicades són molt bàsiques. A més, el sector turístic d'aquesta comarca està molt enfocat a l'oci a la costa i ha donat poca importància al patrimoni i als municipis sense costa. Revaloritzar aquests monuments pot servir per ajudar a la seva conservació i per proposar un ús turístic i de divulgació històrica d'aquests segles a la comarca.

El treball es proposa quatre objectius.

En primer lloc, dur a terme una recerca bibliogràfica sobre el context històric a la zona que permeti entendre a quina necessitat responia la construcció de les torres de defensa de les masies i l'ús que se'n feia. La recerca bibliogràfica busca explicar les característiques generals de les torres de defensa i les masies de l'època en el context del Penedès o de Catalunya per posteriorment poder veure si la zona del Garraf encaixa en aquesta tendència general o si té característiques pròpies, i cercar com aquest tipus de patrimoni es pot utilitzar per divulgar la història.

En segon lloc, el treball de camp consistirà en documentar les característiques i l'estat de conservació de cada torre a través d'una fitxa i el suport de fotografies. Les torres que es treballaran són la Torre de la Serra (Sant Pere de Ribes), la Torre del Clot dels Frares (Sant Pere de Ribes), la torre de defensa de Campdàsens (Sitges), la torre de defensa de Can Planes (Sitges) i la torre de defensa de Ca n'Amell (Sitges), ja que són les que han conservat millor el seu aspecte original i, en la mesura possible, també es tindrà en compte les característiques originals de la torre del Garraf o de Can Güell (Sitges), tot i haver estat molt alterada al segle XIX.

Gràfic 1. Ortofoto de la comarca del Garraf amb la localització de les sis torres de defensa incloses en aquest treball. Elaboració pròpia a partir de la imatge de l'Institut Geogràfic Nacional.

Tercerament, a partir d'aquestes fitxes s'analitzaran les característiques comunes de les torres i s'elaborarà un model de torre de masia al Garraf d'entre els segles XIV i XV.

En quart lloc, es proposarà una ruta turística que permeti fer difusió de la història del territori a partir d'aquestes torres.

Per fer-ho, primer s'elaborarà un marc teòric que inclogui el context històric, les característiques que acostumen a tenir les masies i les seves torres de defensa a Catalunya, es farà una breu explicació de l'estat actual del turisme al Garraf i un resum de com el patrimoni pot ser útil per la divulgació. En segon lloc, s'explicarà la metodologia i, tercerament, s'exposaran els resultats amb les dades recollides de cada torre. A continuació, es compararan aquestes dades per donar una idea el més fidel possible a com eren originalment, i s'expressarà en un model 3D. En cinquè lloc, es proposaran maneres de difondre aquest patrimoni. I per últim, es presentaran unes breus conclusions.

2. MARC TEÒRIC

2.1. Context històric

Les masies catalanes no sempre incorporen torres, però moltes masies arreu de Catalunya en van construir en moments històrics on el camp podia ser perillós a causa del bandolerisme o les guerres (Martí i Pérez, 1990).

Les torres que s'estudiaran en aquest treball es van construir entre els segles XIV i XV. A continuació, s'explicarà sintèticament què el context d'aquest període històric.

A principis del segle XIV, la pagesia de Catalunya es trobava en un dels moments de màxima prosperitat durant l'Edat Mitjana. Des del segle XI, l'agricultura estava en expansió i havia augmentat el comerç de productes del camp (Martí i Pérez, 1990). Però, a la segona meitat del segle XIV, comença a Catalunya el període conegut com la crisi de la Baixa Edat Mitjana, moment en què l'expansió dels camps de cultiu i el creixement demogràfic van topar amb el seu màxim, de manera que el sistema feudal com havia funcionat fins aleshores va entrar en crisi. Aquests anys es caracteritzen per les caresties i la Pesta Negra, que van causar una alta mortalitat i van frenar l'expansió agrícola, provocant alhora més caresties. També s'ha proposat que el canvi en el clima va contribuir en afeblir les persones, deixant-les més dèbils davant la pesta i la fam. Com a conseqüència d'aquests factors, a la segona meitat del segle XIV i al segle XV es van abandonar moltes terres, deixant abandonats els "masos rònecs", agreujant la crisi agrària i, amb la caiguda de les rendes dels senyors feudals, agreujant la crisi del sistema feudal (Belenguer, 2013). S'hi ha de sumar, a més, els conflictes bèl·lics i socials com la Revolta dels Remences i la Guerra Civil Catalana (1462-1472).

Com a la resta de Catalunya i gran part de l'Europa Occidental, al Garraf també es documenta la migració d'habitants del camp a les ciutats i l'abandonament de les terres. Per exemple, el fogatge d'Olivella de l'any 1381 recull que s'havien abandonat cinc masos (Carbonell i Virella, 1979). A Sitges, la documentació de la Pia Almoina de 1342 mostra que, dels 42 masos que aquesta institució rebia al terme de Sitges, només estaven habitats 38; però al capbreu de 1360 ja només hi apareixen 19 d'aquests masos, mentre que molts dels altres havien sigut abandonats o estaven en una situació precària (Muntaner i Alsina, 2013).

Després de la Segona Guerra dels Remences (1483-1486), va tornar a augmentar la seguretat al camp i la prosperitat en l'agricultura. Aquesta segona revolta contra els mals usos i la servitud als senyors feudals va arribar després d'anys d'enfrontaments durant els quals els pagesos remences es negaven a pagar els censos ni complir la servitud, fins que l'any 1481 el rei Ferran el Catòlic va defensar els drets dels senyors feudals a demanar-los el compliment si els pagesos no podien pagar-se el rescot. Els remences, que es negaven a haver de pagar aquest rescot, es van revoltar armats fins que finalment el rei va cedir a baixar el rescot. El 1486, Ferran el Catòlic va firmar la Sentència de Guadalupe, que abolia el domini feudal de les terres a Catalunya a canvi que els remences paguessin en un termini de 10 anys 56.000 lliures a la monarquia i 6.000 lliures d'indemnització als senyors feudals, una quantitat que van poder assolir amb la creació del Gran Sindicat de Remences. D'aquesta manera, es va abolir la servitud feudal a Catalunya i els remences van passar a ser emfiteutes de les terres que cultivaven (Riu, 1982), és a dir, que eren considerats propietaris i podien cultivar les terres pel seu propi benefici i construir-hi com volguessin (Bassegoda Nonell, 1974). Diverses actes de reunions de representants remences vinguts d'arreu de Catalunya es conserven al Llibre del Sindicat de Remença del 1448, custodiat a l'Arxiu Municipal de Girona (Boadas i Gironella, 2016). Entre aquestes actes s'hi troben també

remences vinguts del Garraf, incloent testimonis de Sant Pere de Ribes, Canyelles de Garraf i Olivella (Homs i Brugarolas, 2004).

Després de la crisi, els pagesos van tornar a ocupar gradualment les masies. El fogatge d'Olivella de 1553 mostra el creixement de població posterior a la crisi. De 5 focs, al 1553 s'havia passat a 10 (Carbonell i Virella, 1979).

Tot i la millora de la seguretat al camp, la proximitat al mar continua fent del Garraf una zona en perill pels atacs pirates i de naus genoveses (Muntaner i Alsina, 2013).

La construcció de les torres de defensa de les masies del Garraf als segles XIV i XV s'ha de situar en aquest context d'inseguretat, conflictes i abandó del camp.

2.2. Característiques arquitectòniques de les masies i les seves torres

Els masos o masies són construccions rurals aïllades que serveixen com a habitatge i com a nucli de l'explotació agrària. Es troben per tot Catalunya, sobretot la Catalunya Vella, i és a partir d'aquests edificis que es va estructurar el poblament de manera generalitzada a partir del segle XII.

Les masies acostumen a tenir entre dues i quatre plantes, i s'estructuren com a edifici obert ja que el seu caràcter rural implica que no tinguin límits per la seva extensió. Sovint, les masies catalanes inclouen torres de defensa, generalment de planta circular, però també en alguns casos quadrades. Acostumen a ser exemptes, estant separades de la masia per un petit espai que es devia salvar a través d'una passarel·la. D'aquesta manera, les torres podien ser un refugi inexpugnable. Tot i això, també hi ha casos de torres que es van construir adossades a la masia, i moltes d'altres que van ser unides a la masia en temps de pau al llarg dels segles següents (Martí i Pérez, 1990).

2.3. Turisme al Garraf

Des del segle passat, el Garraf és una comarca turística, sobretot els municipis de Sitges i Vilanova i la Geltrú. Actualment, una part significativa de la seva economia està dedicada al sector turístic, que al 2008 representava el 15,2% del PIB de la comarca, per sobre de la mitjana del PIB turístic de Catalunya (Delegació de Turisme DIBA, 2009).

El turisme al Garraf està enfocat a l'oci, sobretot a les platges, i destaca també el turisme gai d'arreu d'Europa a Sitges.

Fora de la temporada d'estiu, l'esdeveniment que atreu més turisme és el Festival Internacional de Cinema Fantàstic de Catalunya, celebrat des del 1967 cada octubre a Sitges i que atreu milers de visitants. És un dels festivals especialitzats en el cinema fantàstic i de terror amb més projecció del món i atrau actors, directors, crítics i públic d'arreu del món. Els últims anys, el festival ha rebut uns 180.000 espectadors a cada edició (Garcia Massagué, 2018).

Més enfocat al turisme local, el Garraf també es promoció per la natura del Parc del Garraf i per la gastronomia, a partir d'iniciatives com la Ruta del Xató i l'enoturisme dels vins i caves de la denominació d'origen Penedès.

Per últim, cal mencionar també l'interès turístic de festes populars com el Carnaval de Vilanova i la Geltrú i de Sitges, les catifes de flors del Corpus de Sitges i diverses festes majors entre les què destaquen Sant Bartomeu de Sitges, a més d'esdeveniments com el Rally de vehicles històrics Barcelona-Sitges, el Festival Internacional de Patchwork de Sitges i el festival internacional de circ Fes+Chapeau a Sant Pere de Ribes.

Malgrat tota aquesta atenció turística, es fa poca divulgació d'altres elements patrimonials de la comarca com les torres de les guerres carlines de Vilanova i la Geltrú, l'Autòdrom de Terramar o els nombrosos exemples d'arquitectura popular en pedra seca, que inclouen tant marges com barraques. Tot i això, hi ha un interès creixent en la valorització i difusió del patrimoni històric i artístic, com s'està veient els últims anys sobretot amb el patrimoni arquitectònic indiano.

2.4. Ús didàctic del patrimoni

El patrimoni arqueològic i cultural és un registre del passat de la Humanitat a través del qual es pot conèixer la història i les causes del present (ICOMOS, 1990) i on s'hi reflecteixen els valors, creences, coneixements i interaccions entre persones i l'ambient (Apostolopoulou, Carvoeiras i Klonari, 2014). La divulgació del patrimoni és essencial perquè es pugui entendre els orígens i desenvolupament de les societats actuals, alhora que promociona el respecte pel patrimoni (ICOMOS, 1990).

Es considera que la població té dret a conèixer el seu patrimoni, ja que aquest permet que la població pugui reconèixer un patrimoni en comú; desenvolupi competències històriques per entendre el paper de les evidències i les seves interpretacions; permet entendre discussions contemporànies, reconeixent paral·lels en els esdeveniments, processos i idees del passat; desenvolupa el sentit de la responsabilitat pel benestar de les cultures i l'apreciació pel patrimoni d'altres cultures, entre d'altres valors (Copeland, 2009).

El patrimoni cultural, arqueològic o artístic, és una manera eficient de difondre la història en públics diversos, des de les escoles a qualsevol persona interessada, en un ambient que pot combinar aprendre i gaudir (Fernández i Cervantes, 2001). Coneixent el patrimoni local es pot entendre una situació històrica aplicable a un territori molt més extens; per exemple, les torres de defensa del Garraf ajuden a aproximar-se a la crisi baixmedieval de moltes parts de l'Europa Occidental i, de manera més àmplia, a altres situacions paral·leles com podria ser la fortificació del camp grec durant el període Hel·lenístic, que entre d'altres defenses també va portar a la construcció de torres a les explotacions agràries rurals (Caraher, et al., 2010).

Tot i que una part de la població del Garraf, més vinculada a les àrees rurals, coneix l'existència de moltes de les masies, no és gaire comú saber quan es van construir o com han evolucionat. I, concretament, l'existència de les torres com a element generalitzat com a conseqüència d'un context històric, més enllà de ser una curiositat d'alguna masia visible específica, és pràcticament desconeguda a la comarca.

3. METODOLOGIA

El primer pas del procediment utilitzat és la identificació de les torres situades a la comarca del Garraf construïdes entre els segles XIV i XV. Per fer-ho, s'ha utilitzat l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i els Mapes de Patrimoni de la Diputació de Barcelona.

Un cop localitzades aquestes torres, es procedirà a visitar-les i entre l'observació in situ i la bibliografia disponible s'elaborarà una fitxa per a cada torre, seguint els apartats del gràfic 1. Cal tenir en compte, però, que no hi ha publicacions sobre la gran majoria d'aquestes torres i masies i, per tant, és possible que en alguns casos no es pugui respondre satisfactòriament tots els apartats de la fitxa; en aquests casos es descriuran les evidències que s'observin i que puguin aportar informació relativa a aquest aspecte.

NOM DE LA TORRE:

Masia a la què pertany:

Titularitat:

Localització (coordenades, municipi, com s'hi accedeix):

Relació amb l'entorn (masia, camins, localització sobre el mapa) i visibilitat des de la torre:

Cronologia:

Descripció formal (forma de la planta, mides, material, torre adossada a una masia o exempta, accés o accessos a la torre, presència de finestres, revestiment, elements decoratius...)

Estat de conservació:

Grau de reconstrucció posterior:

Ús actual:

S'hi ha fet intervencions?

Protecció:

Notícies històriques:

Bibliografia sobre la torre o la masia:

Altres comentaris:

Fotografies

Gràfic 2. Fitxa descriptiva de la torre.

A continuació, es procedirà a comparar les fitxes per trobar característiques comunes o tendències en les torres de les masies del Garraf, i a partir d'aquestes característiques s'elaborarà un model de torre de masia dels segles XIV i XV al Garraf.

Posteriorment, s'avaluarà l'estat de conservació, les particularitats, l'interès, l'accés i la relació geogràfica amb la resta del conjunt de torres i se les situarà en un mapa de la comarca. Entre les torres que es puguin visitar, com a mínim des de l'exterior, es proposarà una ruta turística que les uneixi i que permeti als visitants apropar-se a aquest patrimoni. A partir dels mapes de camins de la comarca i dels mapes del Parc del Garraf, es dissenyaran les rutes adequades, tenint en compte l'accessibilitat dels camins i els altres elements patrimonials que s'hi poden trobar, i prioritzant els camins propers als camps o zones naturals en front de camins als laterals de les carreteres, que podrien resultar perillosos i allunyen al visitant de l'entorn d'origen medieval. Per comprovar la viabilitat de la ruta, es tindrà en compte la dificultat dels camins, la durada total, les possibles parades en zones urbanes amb recursos com la restauració, i es completarà la ruta per assegurar-se de la seva viabilitat.

Seguidament, les rutes es plasmaran en un mapa turístic, que té l'objectiu de senyalitzar la ruta a seguir, les masies a veure i oferir una petita informació sobre el conjunt de les torres i el seu context. Els mapes també inclouran altres elements patrimonials o elements naturals destacats pels què passi la ruta.

Un cop creada la ruta, es proposaran maneres de difondre la informació sobre aquestes, de manera que els visitants no només vegin les torres sinó que tinguin accés a informació històrica per entendre el seu context i la seva raó de ser.

Finalment, a les conclusions s'avaluaran els beneficis de preservar i conèixer aquest patrimoni per a la comarca.

4. RESULTATS

A continuació, s'inclouran les dades recollides torre per torre, seguint a fitxa descrita anteriorment.

NOM DE LA TORRE: Torre de Defensa de Campdàsens

Masia a la què pertany: Campdàsens, localment també conegut com a Cases de Dalt

Titularitat: privada

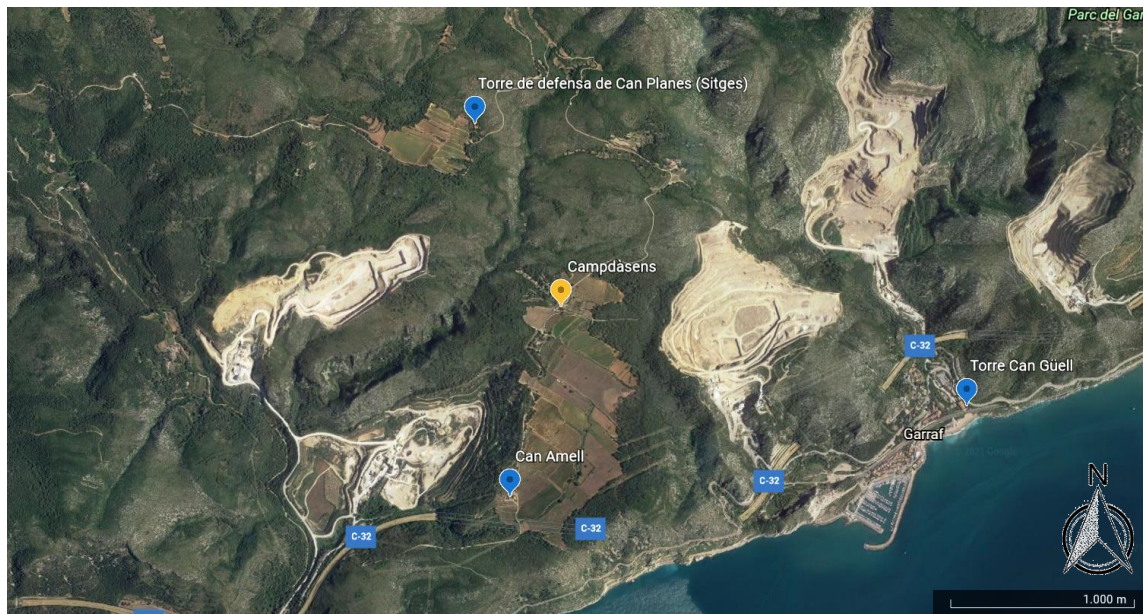
Localització:

Coordenades: 41°15'37"N 1°52'43"E

Municipi: Sitges

Com s'hi accedeix: dins del Parc del Garraf, accessible per camins de senderisme i camí de terra per a cotxes. Els camins a la masia de Campdàsens estan senyalitzats amb el nom de la masia.

Relació amb l'entorn i visibilitat des de la torre: la torre està situada dins del conjunt de la masia de Campdàsens, que inclou un conjunt de diversos edificis i una capella del segle XIX. El conjunt està situat en una zona plana des de la qual es pot veure la vall de Vallcarca i la torre de Can Planes a la muntanya que queda a l'altra banda de la vall. Molt propera a la masia de Can Amell (que també té una torre medieval) i les petites masies abandonades de Can Robert i Can Fontanilles. El tram de camí que uneix aquestes tres masies forma part de la ruta GR-92, que va de Begues a Morella.

Cronologia: XV-XVI

Descripció formal: L'antiga quadra i llogaret de poblament disseminat de Campdàsens es troba dins l'interior del massís, en una vall. Al sud del conjunt hi ha una torre de defensa de una planta rectangular, amb la base dels murs lleugerament atalussada. La part superior fou rebaixada per definir la vessant de la coberta actual. L'accés a l'interior es fa per una porta situada a l'alçada del primer pis. (Inventari de Patrimoni Arquitectònic)

Mides: 5,5 m d'amplada, 6 metres de profunditat, aproximadament 10 metres d'alçada

Material: pedra local i morter, sostre de teules. El parament és de pedra vista, ordenada en files. Les parts laterals inferiors estan construïdes amb pedres de mida més gran i tallades en forma rectangular, segurament per donar estabilitat a l'estructura.

Torre adossada a una masia o exempta: exempta

Accés o accessos a la torre: entrada elevada, s'hi accedeix a través d'unes escales que la connecten amb el terra (fotografia 3). La porta originalment devia ser un arc de mig punt, actualment ha perdut les dovelles. Avui en dia, també hi ha una porta d'accés oberta posteriorment a nivell de terra.

Finestres: dues finestres a uns 3,5 m d'alçada a les cares que donen als camins. Emmarcades amb una biga de fusta a la part superior.

Coberta: a doble vessant amb teules, modificada segons Alay, Farell i Miquel, 1991.

Base: els murs s'amplien lleugerament cap a l'exterior als 2 metres inferiors de la torre, augmentant el gruix del mur fins a 20 cm a la part més inferior visible.

Elements decoratius: no

Estat de conservació: molt bo

Grau de reconstrucció posterior: s'observa una xemeneia moderna i s'ha refet la coberta

Ús actual: habitatge

S'hi ha fet intervencions? no

Protecció: BCIN monument històric

Altra informació: segons Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, tot i no haver-hi cap document que ho confirmi, la torre de defensa pot datar-se al segle XIII. La mateixa font menciona que podria tractar-se de les restes de l'antic castell de Campdàsens. En canvi, l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat data la torre al segle XV i no fa cap referència a aquesta possibilitat.

Notícies històriques: *Al segle XI, concretament l'any 1068, ja es troba la primera referència documental en la que figura el "castrum Campo de Asinos"; es tracta d'una carta d'encomanament a la castlania d'Eramprunyà a la qual pertanyia. Tanmateix, l'indret ja era conegut per ibers i romans i s'han localitzat restes materials datables en la tardorromانيت. L'any 1097 Gombau Ramon, fill de Ramon Isimbert, va donar el feu del castell de Campdàsens, juntament amb el d'Eramprunyà, al seu germà Guillem Ramon, qui a mitjans del segle XII (l'any 1143 o 1154, segons les fonts consultades) ho va deixar en herència al seu fill Pere. Posteriorment, part del territori del castell es va separar com a donació al monestir de Sant Vicenç de Garraf, essent aquest el nucli que generaria en el futur la formació del castell i la quadra de Garraf i del seu terme. La resta del territori va passar a ser propietat reial i des de finals del segle XIII va tenir diversos feudataris. Així, l'any 1299 el rei Jaume II va demanar a Bernat de Centelles el reconeixement de domini sobre el castell de Campdàsens. Uns anys més tard, el 1306, el propi Bernat de Centelles tenia el castell infeudat a Bernat de Fonollar qui, el 1326, el va cedir a la Pia Almoina de la Seu de Barcelona. Segons altres notícies, l'any 1382 el castell encara hauria estat concedit a Bernat de Fortia per part del rei Pere III. El cert és que la*

Pia Almoina va mantenir la senyoria sobre les terres de Garraf, Sitges i Campdàsens fins a les desamortitzacions del segle XIX. (Nolasco Azuaga, 2006).

Bibliografia sobre la torre o la masia: breument a Alay i Rodríguez, J.C., Farell i Garrigós, D. i Miquel i López, J, “La problemàtica de la conservació i protecció del patrimoni històric a les comarques penedesenques”, *Miscel·lània Penedesenca*, 1991, p. 254-282.

Campmany i Guillot, J. “Campdàsens, Garraf i Jafre. Els confins occidentals del terme d’Eramprunyà de l’alta edat mitjana al segle XV”, *III Trobada d’estudiosos del Garraf. Monografies*, 1998, p. 193-206.

Fotografies:

Fotografia 1: la torre vista des del costat est. Fotografia 2: la torre vista des del costat sud, des del camí que accedeix al conjunt de Campdàsens.

Fotografia 3: la torre des del costat oest. Es pot veure l'escala que connecta l'entrada.

NOM DE LA TORRE: Torre de Defensa de Can Planes

Masia a la què pertany: Can Planes

Titularitat: privada

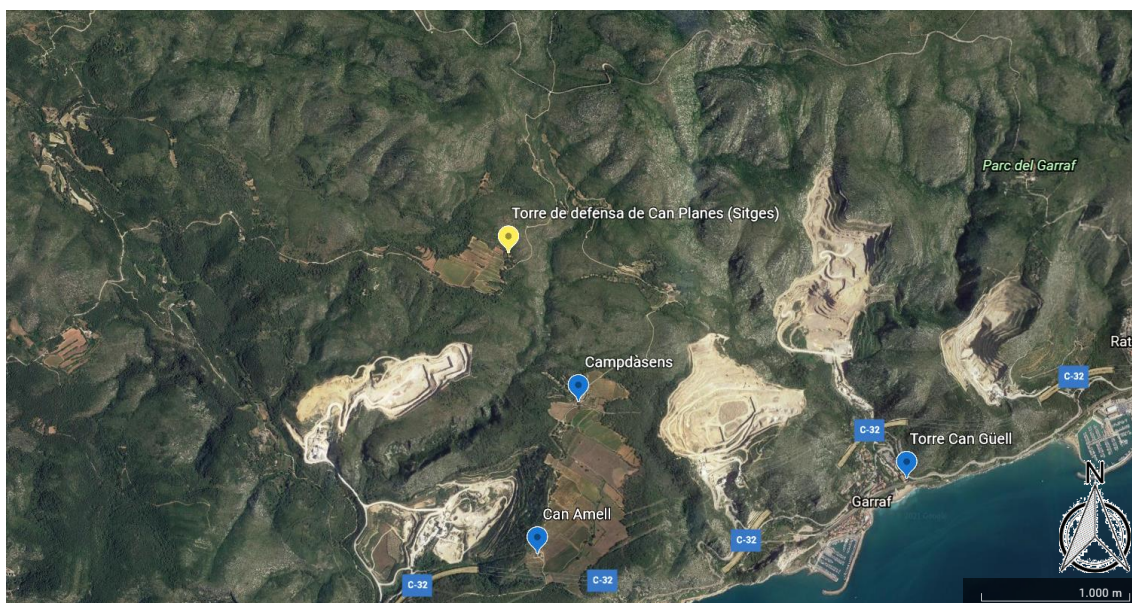
Localització:

Coordenades: 41°16'10"N 1°52'22" E

Municipi: Sitges

Com s'hi accedeix: situada a l'interior del Parc del Garraf, s'hi pot accedir a través de camins de senyalitzats a través de rutes a peu o amb bici i accessible (amb certa dificultat) amb cotxe per un camí sense asfaltar.

Relació amb l'entorn i visibilitat des de la torre: la masia i la torre de Can Planes estan situades en un punt elevat del Parc. Al nord-oest, contempla els camps de vinyes de la masia. Al sud-est, hi ha una vall ben visible des de la torre. A l'altra banda de la vall, es pot veure bé Campdàsens i fins al mar.

Cronologia: XIV-XV

Descripció formal: Masia de planta baixa i un pis. Al costat de la casa es troba una torre de planta quadrada, a la qual li queden restes de matalassos i espitlleres, que han estat engrandides com finestres. La part inferior de la torre està molt malmesa, amb pèrdues considerables de morter. Una de les obertures de la torre té els brancals i la llinda de pedra. (Inventari de Patrimoni Arquitectònic)

Mides: 4,80 m d'amplada per costat, aproximadament 11 m d'alçada 55 cm de gruix de la paret

Material: pedra local col·locada en fileres i morter

Torre adossada a una masia o exempta: exempta

Accés o accessos a la torre: hi ha tres entrades al pis que actualment es veu com a inferior, tot i que el desnivell fa que quedin elevades. L'entrada que sembla ser l'original es troba davant de la masia i està acabada amb un arc de mig punt (fotografies 6 i 19). A banda i banda

d'aquesta entrada es poden veure els forats al marc de pedra on hi devien anar encaixats elements de la porta (fotografies 21 i 22). A la part superior, es veuen un seguit de forats sobre el revestiment on hi anaven les bigues de fusta (fotografia 23), i encara es conserven dos fragments de fusta (fotografies 24 i 25).

Les altres dues portes es troben a les parets sud i est. Totes dues són quadrades i estan emmarcades amb fusta. L'entrada de la paret sud és més baixa, en forma potser de finestra, i destaca el mal estat de conservació de la fusta que l'aguanta (fotografia 8).

Finestres: una finestra a la part superior de la paret nord, una finestra al segon pis de la paret oest i una altra a la part superior de la mateixa paret (fotografia 5). La forma de les dues finestres tal com les veiem actualment corresponen a una reparació, com es pot veure per la relació estratigràfica dels seus materials. En el cas de la finestra del segon pis, a més, és visible com aquesta se superposa sobre una finestra anterior de característiques molt diferents, emmarcada per grans lloses de les quals es conserva completament la superior i parcialment les laterals, tapiades amb maons. A la part superior esquerra de la mateixa paret, s'hi pot distingir un buit rectangular que actualment està reblert amb maons. Aquest espai podria tractar-se d'una antiga finestra. Si fos així, la part superior d'aquesta finestra actualment quedaria tallada, cosa que ens du a pensar que l'alçada total original de la torre podria haver estat superior, sent retallada per una unitat estratigràfica negativa posteriorment, a la qual s'hi recolza l'última capa de totxanes que cobreix l'estructura.

També s'han identificat 6 espitlleres.

Coberta: sembla que actualment està coberta per un sostre modern de totxana, visible parcialment des de l'exterior (fotografia 8).

Base: quadrada

Elements decoratius: no. A la paret oest del segon pis hi ha dos espais excavats en la paret amb una rajola a la part inferior (fotografia 28) que podrien haver servit com a petites prestatgeries.

Estat de conservació: dolent

Grau de reconstrucció posterior: l'interior ha estat molt reconstruït, ja que ha continuat en ús. Es va construir un cup de vi a sota del primer pis. El cup és accessible des d'aquest primer pis a través d'una entrada al terra que originalment anava tapada amb una llosa de pedra, encara present, amb la inscripció "28 / 6-1[??]5" (fotografia 16). El paviment del primer pis que sembla anterior està fet de rajoles de pedra, i s'ha refet tota la part que conforma el sostre de el cup. L'interior de el cup està revestit de rajoles (fotografia 14). Hi ha un segon cup de vi amb les mateixes característiques i les mateixes rajoles al porxo cobert de la part abandonada de la masia, al costat de la premsa.

També s'ha reconstruït tres sostres que separen els tres pisos i el sostre fets de totxana i formigó.

Hi ha diferents capes de revestiment visibles, n'he pogut identificar tres que se superposen clarament. També hi ha algunes reparacions més recents sobre el morter original (fotografia 17).

Ús actual: aquesta torre ha estat en ús fins recentment amb un ús diferent de l'originalment, tot i que actualment està abandonada. La masia està en ús durant la temporada de la verema relacionat amb les activitats al camp.

S'hi ha fet intervencions? no

Protecció: BCIN monument històric

Notícies històriques: *Es tracta d'una torre que devia formar part del sistema defensiu de la quadra de Campdàsens, a l'igual que la torre veïna de Ca l'Amell. No és, però, possible concretar si la iniciativa de la seva construcció va ser del senyor feudal o dels pagesos que habitaven l'indret. No es coneixen dades documentals de la seva construcció, tot i que tipològicament el seu aixecament pot emmarcar-se cronològicament en la baixa edat mitjana, tot i que alguns dels seus trets constructius apunten a una tradició clarament romànica. El fet que estigui situada a escassa distància de Can Planes, va pensar que la seva funció defensiva estaria relacionada amb aquest habitat o amb altres cases properes. Pel que fa a la masia, dita antigament "Font de ses Gallines", pertanyia a la família Planes, almenys des del segle XVI i des de 1799 va passar a ser propietat de la família Querol, a qui pertany encara en l'actualitat. (Nolasco Azuaga, 2006).*

Bibliografia sobre la torre o la masia:

Altres comentaris: a l'oest de la torre hi ha una capa d'enderroc que arriba a mesurar 1,54 m tocant a la torre i disminueix d'alçada a mesura que se n'allunya en els següents 2 metres a l'oest. Aquestes restes podrien procedir del nivell superior de la torre. Mentre que alguns d'aquests materials són clarament arquitectònics, la situació de pendent i la naturalesa de part d'aquest estrat fa pensar que es pot tractar també de pedres que hagin rodolat des de la part elevada de la pendent.

Fotografies:

Fotografia 4: la masia i la torre vistes des del nord, sobre les vinyes. Fotografia 5: la torre vista des del nord-oest.

Fotografia 6: la paret nord de la torre. Es pot veure l'entrada alçada i la finestra superior.
Fotografia 7: la paret est de la torre, completament llisa, i part de la masia al fons.

Fotografia 8: la paret sud de la torre. Es pot veure l'obertura emmarcada amb maons i fusta i la cobertura de totxanes. Fotografia 9: gruix de la paret a l'entrada de la paret sud. La part interior, igual que la resta de la torre, és de pedra, mentre que la part exterior ha estat recoberta posteriorment per maons.

Fotografies 10 i 11: el nivell d'enderroc.

Fotografia 12: vista del terra des de l'obertura a la paret sud. A part de la fusta de l'obertura, s'hi veuen les rajoles que cobrien el terra i que actualment es veuen a les parts perifèriques del terra i, a la part inferior de la foto, el recobriment de ciment que fa de sostre al cup de vi.

Fotografia 13: entrada al cup de vi. Fotografia 14: interior del cup.

Fotografies 15 i 16: tapa del cup de vi amb la inscripció "28 / 6 – 1[??]5".

Fotografia 17: dos casos de reparacions posteriors sobre el morter original, al costat de l'obertura del primer pis a la paret sud. Fotografia 18: obertura a la paret oest del primer pis.

Fotografia 19: la porta alçada vista des de l'interior. Fotografia 20: passarel·la de formigó que actualment uneix la porta de la torre amb la masia. Es pot veure una obertura a la paret de la masia actualment tapiada.

Fotografies 21 i 22: ranures als costats de la porta alçada.

Fotografia 23: forats per a bigues de fusta sobre la porta. Fotografies 24 i 25: fragments de fusta conservats in situ.

Fotografia 26: visió del segon pis. s'hi pot veure un dels sostres moderns i el revestiment. A diferència del revestiment a la resta de la torre, de color blanc; a la paret sud del segon pis és de tonalitat negra o gris. Fotografia 27: finestra a la paret oest del segon pis.

Fotografia 28: les possibles "estaneries" a la paret est del segon pis.

Nota: no ha sigut possible contactar amb els propietaris del recinte on es troba la torre. Aquesta fitxa s'ha omplert únicament a partir de la informació recollida a l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya, dels Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, de les fotografies disponibles i de la visió limitada des de fora del recinte.

NOM DE LA TORRE: Torre de Defensa de Garraf o de Can Güell

Masia a la què pertany: Can Güell

Titularitat: privada

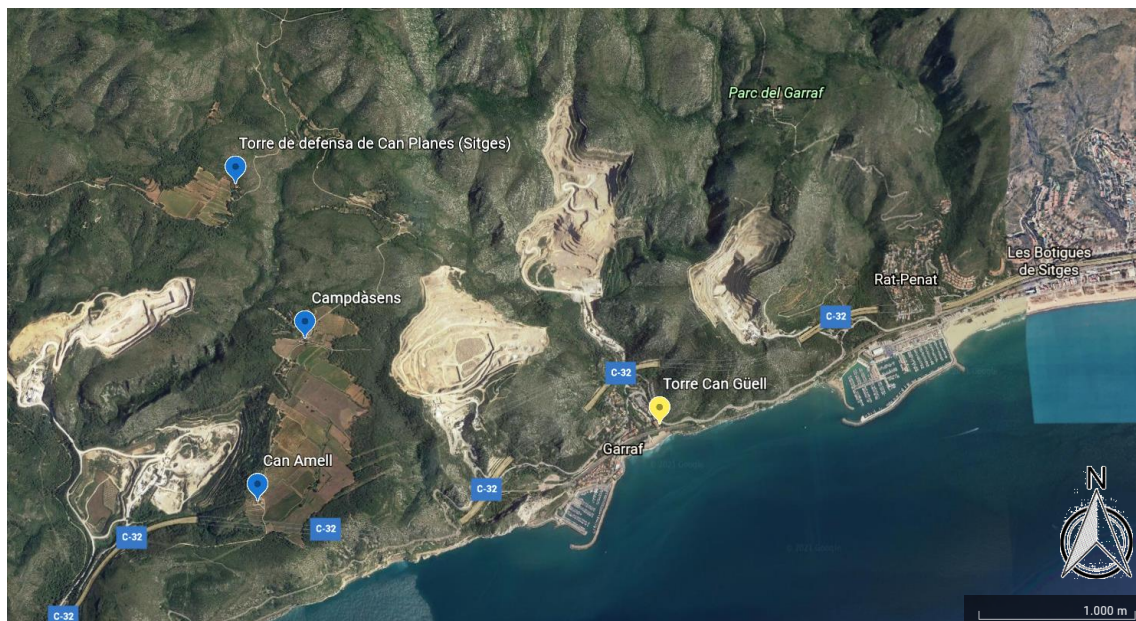
Localització:

Coordenades: 41°15'20"N 1°54'21"E

Municipi: Sitges (nucli Garraf)

Com s'hi accedeix: accés a l'exterior de la finca des de la carretera C-31 i a peu pels camins de GR-92.

Relació amb l'entorn i visibilitat des de la torre: la torre es troba just davant del mar, al fons d'una vall envoltada per les petites muntanyes que creen l'accidentada costa del Garraf. La visibilitat cap al nord i l'est és reduïda a causa d'aquestes muntanyes.

Cronologia: XIV-XV

Descripció formal: Element defensiu de l'antiga quadra de Garraf, situada en un turó al nord-oest, al costat del ferrocarril a Barcelona. Es troba davant del mar, al costat de les Bodegues Güell, integrant-se amb aquesta construcció. És una torre de defensa rodona amb matacà i espitlleres. L'accés a l'interior es fa des de la primera planta de la masia, amb la qual es comunica per un pont. (Inventari de Patrimoni Arquitectònic)

Mides: no s'han pogut recollir

Material: pedra i morter

Torre adossada a una masia o exempta: exempta

Accés o accessos a la torre: s'hi accedeix a través d'una porta alçada original de forma rectangular, connectada a la masia a través del pont (Nolasco Azuaga, 2006).

Finestres: actualment es poden veure dues grans finestres neogòtiques a la cara sud i diverses finestres més petites i sense decorar a la cara nord. Presència d'espitlleres.

Coberta: caiguda

Base: rodona

Elements decoratius: les finestres de la cara sud i el pont, part de la reconstrucció de Francesc Berenguer a finals del segle XIX.

Estat de conservació: regular

Grau de reconstrucció posterior: molt elevat

Ús actual: residencial

S'hi ha fet intervencions? no

Protecció: BCIN monument històric

Notícies històriques: *Les primeres mencions documentals de la torre de Garraf daten del segle XVI, malgrat que aquest element defensiu té els seus orígens en el segle XV, atès que va ser edificada com una fortificació pertanyent a la quadra de Garraf amb l'objectiu de defensar-la dels atacs de pirates a les costes catalanes. L'any 1571 Nicolau de Credença col·loca la torre en un mapa que va realitzar de les possessions de la Pia Almoina de la Seu de Barcelona. També existeixen referències escrites de l'any 1586. A finals del segle XVIII i inicis del XIX l'element encara mantenia la seva funció defensiva, com es va demostrar en el decurs de la guerra que espanyols i francesos van lliurar contra Anglaterra; de fet, un atac anglès va destruir bona part de l'estructura. Va ser restaurada, juntament amb la masia adjunta, després de ser adquirida per Eusebi Güell l'any 1871. (Nolasco Azuaga, 2006).*

Cal destacar la intervenció realitzada per l'arquitecte Francesc Berenguer, deixeble de Gaudí, a finals del segle XIX, quan la finca fou adquirida per Eusebi Güell. En aquest moment la torre presentava un deficient estat de conservació ja que a inicis del segle XIX havia estat parcialment destruïda per una atac de les tropes angleses. (Inventari del Patrimoni Arquitectònic)

Bibliografia sobre la torre o la masia: -

Altres comentaris: a l'interior hi ha una cisterna i una habitació al primer pis i una escala condueix fins a la part superior (Nolasco Azuaga, 2006).

Molt reconstruïda en estil historicista a finals del segle XIX per l'arquitecte Francesc d'Assís Berenguer Mestre. Forma part del conjunt de Can Güell, que és una propietat privada.

Fotografies:

Fotografia 29: la torre visible darrere del conjunt de Can Güell. Fotografia 30: part de la torre visible des de la platja Punta dels Corral, separada de la torre per les vies del tren.

Imatge 31: exterior de la torre, vista des del costat sud. Fotografia de Diputació de Barcelona. Imatge 32: exterior de la torre, vista des de l'est. Fotografia d'Antoni Pladevall Font, 1988 (Generalitat de Catalunya).

NOM DE LA TORRE: Torre de la Serra

Masia a la què pertany: Vega de la Serra

Localització:

Coordenades: 41°15'20"N 1°45'11"E

Municipi: Sant Pere de Ribes

Com s'hi accedeix: accessible fàcilment a peu i en cotxe, molt proper al nucli de Ribes. La torre queda dins la propietat privada de la masia, envoltada per un mur, però de tota manera és visible des del camí que passa per davant de la masia.

Relació amb l'entorn i visibilitat des de la torre: la torre està situada a l'interior de la propietat de la masia. La zona de la Serra es troba a mig camí de la serralada del Montgròs, de manera que queda en un punt elevat comparat amb Ribes, Sitges i la major part del seu voltant. D'aquesta manera, la visibilitat és molt bona. Al nord i al nord-oest, hi ha la muntanya del Montgròs, part de la serralada litoral, que bloqueja la visibilitat més enllà. En canvi, hi ha bona visibilitat al sud, i s'arriba a veure sense problemes el mar. A l'est, es veu bé el nucli de Ribes. Des de la torre, es poden veure les masies del voltant: Can Vidal de la Serra, la Masia del Montgròs, la Masieta, Mas Solers i Can Martí del Mas Roig.

Cronologia: XV-XVI

Descripció formal: La masia de La Serra es troba situada en un serrat que s'alça a la part de ponent del terme municipal de Sant Pere de Ribes. A l'angle sud-est del conjunt s'eleva una torre de defensa de planta quadrangular unida a la resta de dependències del conjunt, entre les quals és especialment remarcable el celler. La masia està formada per diverses construccions destinades a habitatge i a dependències agrícoles. L'edifici principal és de planta baixa i pis, amb coberta de teula. (Inventari de Patrimoni Arquitectònic).

Mides: 4,40 m d'amplada, aproximadament 9,30 m d'alçada i 110 cm de gruix dels murs.

Material: pedra local irregular disposada en filades revestida de morter.

Torre adossada a una masia o exempta: adossada. Se li adossen construccions de la masia a les parets nord, est i oest.

Accés o accessos a la torre: integrada dins la masia, hi ha accés des de cada pis.

Finestres: 3 finestres i 1 espitllera a la paret sud amb diferents morfologies i segurament de diferents cronologies (fotografia 33). 1 finestra i 2 espitlleres a la paret oest (fotografia 36).

Coberta: terrat

Base: quadrada

Elements decoratius: no

Estat de conservació: molt bo, modificat

Grau de reconstrucció posterior: significatiu als segles XVIII-XIX, adaptat a l'ús d'habitatge actual.

Ús actual: part del celler Vega de Ribes

S'hi ha fet intervencions? no

Protecció: BCIN monument històric

Notícies històriques: *L'origen de la masia es situa a l'Edat Mitjana. El nom Sasserra apareix associat a una propietat al segle XII i a una família establerta a la zona cap a la finals del segle XIII. Les referències a la construcció comencen al segle XVI, quan era propietària la família dels Roig de la Serra i al realitzar obres d'ampliació de la casa, van afegir la torre. Els Roig s'han mantingut com a propietaris de la Serra fins a l'actualitat i al llarg del temps, s'han succeït els processos d'engrandiment i de modificacions en el conjunt. Una inscripció a la façana informa d'una d'elles, realitzada l'any 1806. (Inventari del Patrimoni Arquitectònic)*

Bibliografia sobre la torre o la masia: -

Fotografies:

Fotografia 33: la torre vista des del davant de la masia, a la banda sud-oest.

Fotografia 34: vista de la torre des de l'exterior. Es pot veure com a la part posterior de la torre s'hi adossa part de la construcció de la masia.

Fotografia 35: paret sud. Fotografia 36: paret oest. Amb les dues fotografies es poden veure totes les finestres, a més dels forats de pal a la part superior.

Fotografia 37: interior del colomar a l'interior de la torre. Fotografia 38: construcció cilíndrica al colomar a l'interior de la qual hi ha les escales de cargol per accedir al terrat de la torre.

Fotografies 39 i 40: construcció cilíndrica al colomar a l'interior de la qual hi ha les escales de cargol per accedir al terrat de la torre.

Fotografies 41 i 42: sostre a l'interior de la torre, a la sala del colomar.

Fotografia 43: escales de cargol que connecten el colomar amb el terrat de la torre. Fotografia 44: sortida de l'escala al terrat de la torre.

Fotografia 45: vista panoràmica de 360º des del terrat de la torre.

NOM DE LA TORRE: Torre del Clot dels Frares

Masia a la què pertany: conjunt del Clot dels Frares

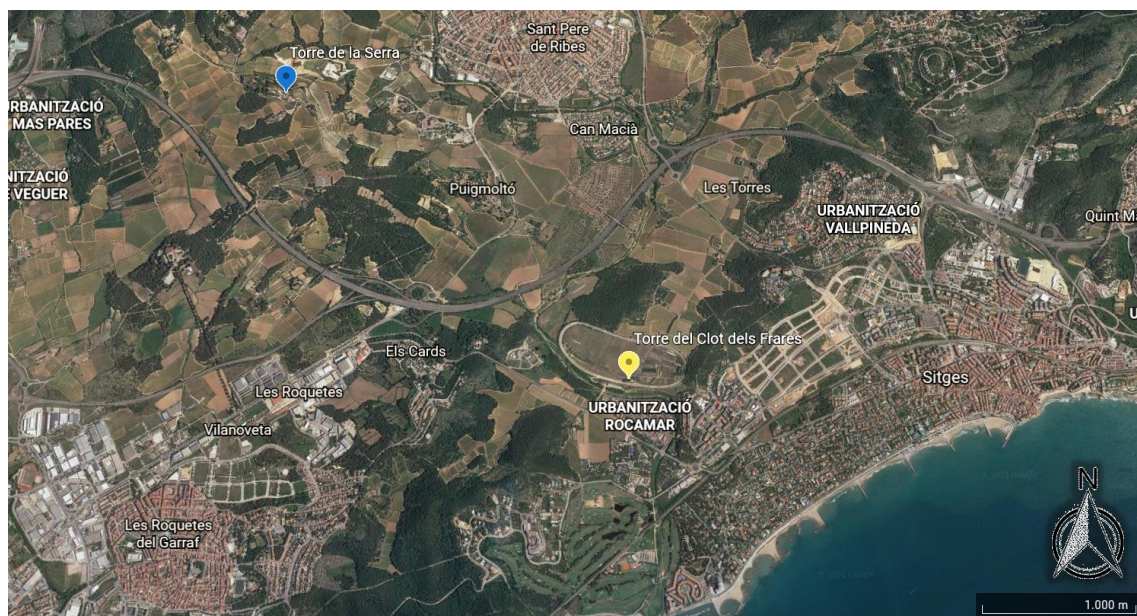
Titularitat: privada

Localització:

Coordenades: 41°14'14"N 1°46'51"E

Municipi: Sant Pere de Ribes

Com s'hi accedeix: dins de l'Autòdrom de Terramar, accessible fàcilment des de l'urbanització Rocamar.

Cronologia: XV

Descripció formal: El conjunt del Clot dels Frares, situat en els terrenys de l'antic Autòdrom, està format per una masia amb una torre en un dels seus costats. La masia és de planta baixa, primer pis i golfes amb coberta de teula a quatre vessants. La porta d'accés és d'arc de mig punt amb grans dovelles de pedra. Té a banda i banda, dues obertures rectangulars que corresponen a una intervenció posterior. Al primer pis hi ha tres obertures allindades de pedra, els elements decoratius de les quals es troben força malmesos, llevat de l'escut situat damunt la finestra central. Les obertures de les golfes també han estat modificades. La torre és de planta quadra i conserva restes d'un esgrafiats barroc. Un pont comunica la masia amb la torre. (Inventari de Patrimoni Arquitectònic)

Mides: 6,10 metres d'amplada, 6,28 metres de profunditat, 1,04 cm de gruix de les parets i aproximadament 12,2 m d'alçada

Material: pedra i morter

Torre adossada a una masia o exempta: exempta

Accés o accessos a la torre: dues portes. Una és una porta alçada a la paret est del tercer pis de la torre (fotografia 65), davant de la masia. Es poden veure restes d'un pont de metall que comunicava la masia i la torre, que actualment ja no existeix. Hi ha una entrada a la masia a

l'alçada de la porta aproximadament dos metres a la dreta en diagonal (fotografia 67) i es poden veure restes d'una accés actualment tapiat just davant de la porta (fotografia 66). La porta actualment en ús és a nivell de terra al costat esquerre de la paret nord (fotografia 50).

Finestres: 2 finestres a la paret sud (fotografia 48), és a dir, la façana principal. Una finestra a la paret nord (fotografia 53). No hi ha finestres als laterals.

Coberta: terrat

Base: quadrada

Elements decoratius: sí, un rellotge de sorra i un esgrafi barroc (fotografia).

Estat de conservació: l'interior ha estat força modificat pel que fa a les escales i els pisos i l'exterior té decoració del segle XVIII (molt mal conservada), però conserva bé l'estructura.

Grau de reconstrucció posterior: elevat a l'interior i molt elevat al terrat.

Ús actual: la masia actualment és un habitatge d'estiu. Recentment, una empresa privada ha comprat l'Autòdrom i s'està preparant per tornar-lo a posar en ús per a dur-hi a terme curses de cavalls i automobilístiques. Els promotors han explicat que la masia es rehabilitarà per a fer-la servir com a centre d'oficines de l'empresa, però no tenen encara plans concrets per a la torre.

S'hi ha fet intervencions? no

Protecció: BCIN monument històric

Notícies històriques: *Sembla que l'actual lloc del Clot dels Frares, correspon a l'antic senyoriu de Vila-Rúbia o Vila-Roja que es va extingir l'any 1410. Abans, el nom del Clot apareix esmentat en el fogatjament de 1365-70. Es sap que el 27 de gener de 1389 es va signar un contracte de cessió a l'església de diversos llocs del feu de Ribes, entre ells el del Clot. És possible que la denominació completa de Clot dels Frares, tingui el seu origen en la instal·lació al lloc el 1413 d'una comunitat de religiosos jerònims, o bé en un període posterior, ja que a principis del segle XVIII, el Clot era propietat de la Companyia de Jesús. La masia construïda al segle XVII, ha experimentat nombroses modificacions al llarg del temps. Quan es va elaborar el projecte de l'Autòdrom, es va incloure la utilització de la masia com a Pavelló Reial. (Inventari del Patrimoni Arquitectònic)*

El Clot dels Frares podria correspondre's amb el mas d'Arnaldo de Villarrubia, que apareix nombrat en un capbreu atribuït al segle XIII. La primera referència documental que tenim del Clot com a tal correspon al fogatge de l'any 1365. El nom dels Frares no el va adquirir fins al segle XVIII, quan va ser propietat de la Companyia de Jesús. Algunes fonts (PALACIOS, J.L., 1999: 41) apunten que en aquest període la comunitat jesuïta anava a prendre banys durant el període estival. Al cadastre de l'any 1736 hi consta la casa dels pares jesuïtes dita el Clot, habitada per Josep Robert, mentre que tres anys després hi habitava Juan Palmeta. Més endavant, all llibre d'Apeo de l'any 1847, hi consta que el Clot pertanyia a Vicenç Roca i Batlle. Quan es va posar en funcionament l'autòdrom de Terramar que l'envolta, la masia va habilitar-se com a Pavelló Reial. Després del fracàs de la iniciativa, a les seves terres s'hi va construir una granja avícola. (Lloret Blackburn, 2010)

Fotografia d'una carrera a l'Autòdrom de Terramar, l'any 1923. La Torre no només estava connectada amb la masia per la porta del segon pis, sinó també per un pont que correspon a l'espai actualment tapiat al primer pis. (Imatge de l'Ajuntament de Sant Pere de Ribes).

Una passarel·la connectava la torre amb la masia fins, com a mínim, 1983, però actualment només en queden unes vares de metall sortint de la paret de la torre.

Fotografia de la torre al 1983, de Pere Català Roca. (Imatge de Generalitat de Catalunya)

Bibliografia sobre la torre o la masia: Palacios, J.L., coord. (1999). *Sant Pere de Ribes: Recull d'informació sobre el municipi*. Sant Pere de Ribes: Ajuntament de Sant Pere de Ribes.

Altres comentaris: el vigilant de la finca que m'ha deixat accedir a la torre explica que es diu que a la planta baixa de la torre hi ha un túnel que portaria fins al mar. No hem pogut confirmar si existeix cap accés a un espai inferior, ja que en aquest espai actualment hi guarden maquinària i objectes que no ens és permès de moure (fotografia 51). Aquesta torre està situada a l'interior de l'Autòdrom. Està allunyada de les altres torres que es tracten en aquest treball i en una propietat privada, per tant no s'inclourà a la ruta, però s'informarà sobre ella i s'inclourà als mapes com a possibilitat per als visitants de l'Autòdrom.

Fotografies:

Fotografies 46 i 47: la torre i la masia vistes des de la Ronda Amèrica a l'exterior del recinte de l'Autòdrom.

Fotografia 48: l'exterior de la torre i la masia vistes des de la pista de l'Autòdrom. Es poden veure el rellotge de sol i les restes de l'esgrafiats barroc a la façana principal de la torre.
Fotografia 49: la torre vista des del darrere, al nord.

Fotografia 50: porta d'accés. Fotografia 51: la planta baixa.

Fotografia 52: sostre de la planta baixa, completament nou.

Fotografia 53: l'exterior de la torre vista des del nord. Fotografia 54: la paret oest vista des de l'exterior. El sostre del primer pis de l'interior també és visible a l'exterior. A més, a la paret oest es veuen dues obertures tapiades.

Fotografia 55: interior del primer pis de la torre. Com es pot veure, tot l'interior està revestit i s'han donat restauracions posteriors. Fotografia 56: porta tapiada a la paret est (frontal a la masia) del primer pis.

Fotografia 57: finestra de la paret sud del primer pis. Fotografia 58: finestra de la paret nord del primer pis.

Fotografies 59 i 60: una de les mires tapiades al primer pis, vista frontalment i des d'un costat respectivament.

Fotografies 61 i 62: les altres dues mires tapiades al primer pis.

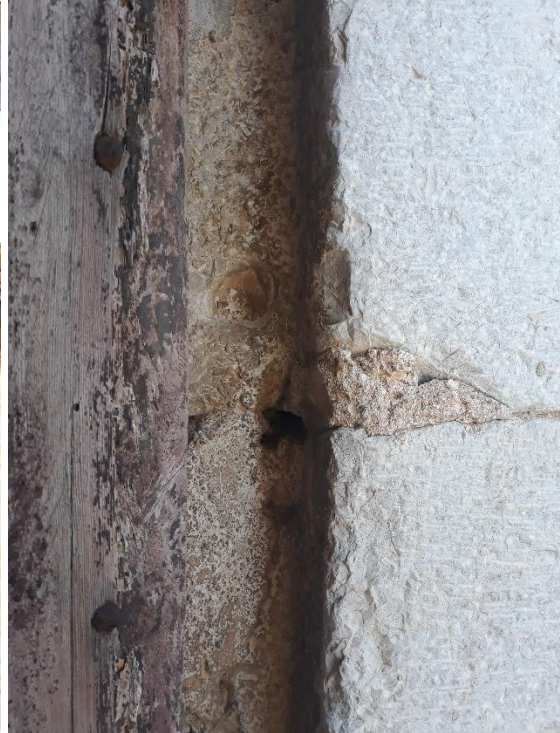
Fotografia 63: paret est del segon pis. S'hi veu la porta alçada i una politja. Fotografia 64: la finestra a la paret sud.

Fotografies 65 i 66: la porta alçada oberta. Vista de la masia des de la porta de la torre. Es pot veure una possible obertura tapiada al davant.

Fotografia 67: la porta alçada de la masia, vista en diagonal des de la porta de la torre.
Fotografia 68: la porta alçada vista des de l'exterior.

Fotografies 69 i 70: forats per la porta al marc de pedra de la porta, costat esquerre.

Fotografies 71 i 72: forats al marc de pedra de la porta, costat dret.

Fotografia 73: vista 360º des del terrat de la torre.

Fotografies 74 i 75: l'accés i el terra del terrat són moderns.

Fotografia 76: bioturbació: l'heura que creix a l'exterior està esquerdant parts de la paret.

NOM DE LA TORRE: Torre de Can Amell

Masia a la què pertany: tradicionalment Can Amell, Ca n'Amell o Ca l'Amell de la Muntanya, actualment anomenada Can Granada

Localització:

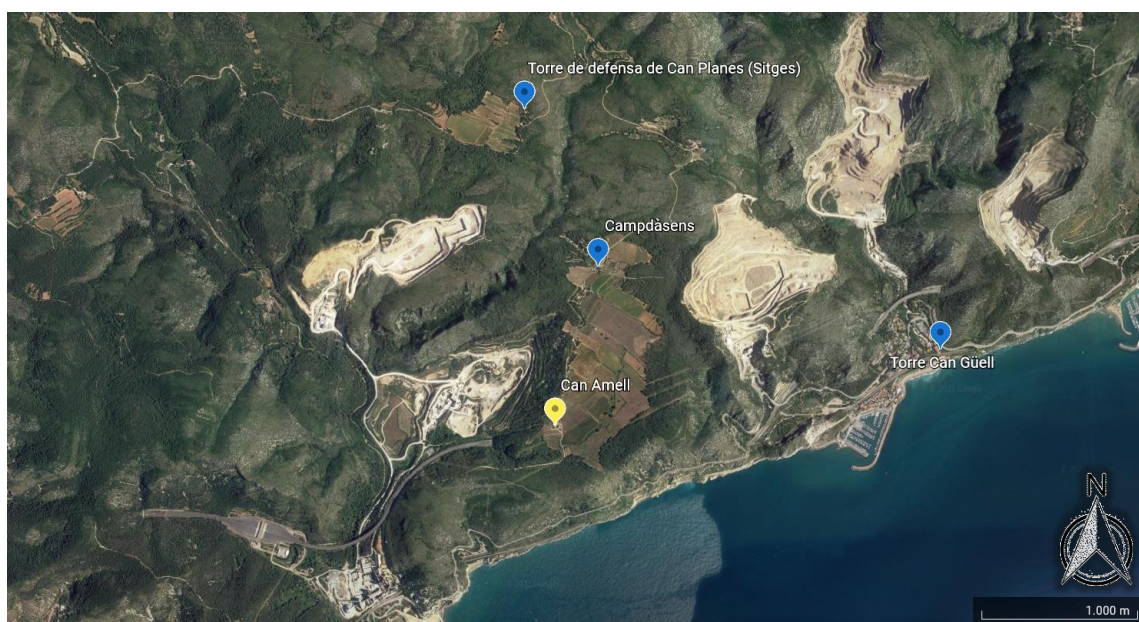
Coordenades: 41°16'04"N 1°52'31"E

Municipi: Sitges

Com s'hi accedeix: dins del Parc del Garraf, accessible per camins de senderisme i camí de terra per cotxes. Els camins a la masia de Campdàsens estan senyalitzats amb el nom de la masia.

Relació amb l'entorn i visibilitat des de la torre: Can Amell està situat en una zona força plana, de lleugera pendent cap al nord. Seguint el camí que passa per davant Can Amell en direcció nord, s'arriba ràpidament i fàcilment a Campdàsens i s'acabaria arribant fins a Can Planes. Aquestes tres masies i les seves respectives torres formen un conjunt defensiu, ja que estan prou properes en l'espai que es poden veure les unes a les altres i estan totes relacionades amb l'espai conegut com a la Quadra de Campdàsens.

Des de la torre es té una bona visió dels voltants, des dels camps i la vall al nord-oest (actualment part de la pedrera de Vallcarca) i el mar al sud.

Cronologia: medieval, posterior al segle XIII

Descripció formal: A un dels costats de la masia s'alça una torre de defensa medieval, de planta circular. Té la base lleugerament atalussada i actualment la part superior està rebaixada per definir la coberta actual. També hi ha restes medievals en un trencaigües de la finestra que hi ha sobre la porta principal de la casa. (Inventari de Patrimoni Arquitectònic)

Mides: 5,10 m de diàmetre i aproximadament 8 metres d'alçada

Material: pedra local de forma subrectangular disposada en fileres i morter

Torre adossada a una masia o exempta: adossada

Accés o accessos a la torre: l'únic accés és des de l'interior de la masia. Segons el propietari, a través d'una porta emmarcada amb pedra de la mateixa manera que les finestres grans.

Finestres: tres finestres quadrades grans emmarcades amb blocs de pedra. Presència de possibles finestres anteriors, estretes i primes.

Coberta: a dues aigües, de teula. Posterior retallant part de l'alçada original de la torre.

Base: els murs s'amplien lleugerament cap a l'exterior als 2 metres inferiors de la torre, augmentant el gruix del mur fins a 40 cm a la part més inferior visible.

Elements decoratius: no

Altres: a la paret de la torre s'hi poden veure quatre buits, situats en forma de les cantonades d'un quadrat (fotografies 82 i 83). Podria tractar-se d'espais per a bastides relacionats amb la construcció o reparació de la torre?

Estat de conservació: bo

Grau de reconstrucció posterior: la part superior va quedar afectada per la reforma de la teulada.

Ús actual: habitatge.

S'hi ha fet intervencions? no

Protecció: BCIN monument històric

Notícies històriques: *La datació de la masia de Ca l'Amell de Campdàsens pot establir-se al voltant dels segles XV i XVI, mentre que la torre annexa podria tractar-se d'un element defensiu d'origen medieval (posterior al segle XIII) inclòs en el sistema de fortificacions de la Quadra de Campdàsens, juntament amb la torre de Can Planes. Les necessitats de defensa d'aquesta quadra queden justificades per la seva proximitat al mar, fet que condiciona l'establiment de punts estratègics de control i de guaita. Tal i com succeeix amb altres elements defensius d'aquesta zona, es fa difícil concretar si la construcció d'aquest element defensiu respon a una iniciativa senyorial o popular, per part de la comunitat pagesa que habitava la seva àrea circumdant. Pel que fa als propietaris de l'antiga masia, la família Amell, la seva possessió es remunta a l'any 1686, en què va ser adquirida per Joan Amell. Sembla versemblant deduir que en el darrer quart del segle XIX van promoure la construcció d'una nova residència, d'estil neoclàssic segons els gustos de l'època, on degueren instal·lar-se a partir de 1884. (Nolasco Azuaga, 2006).*

Bibliografia sobre la torre o la masia: -

Fotografies:

Fotografia 77: la torre vista des del sud, tal com es veu quan s'hi arriba pel camí al qual s'accedeix a aquesta part del Parc del Garraf des de Vallcarca.

Fotografia 78: la torre i la façana de la masia vistes des de l'est.

Fotografies 79, 80 i 81: detalls de les finestres i espitlleres.

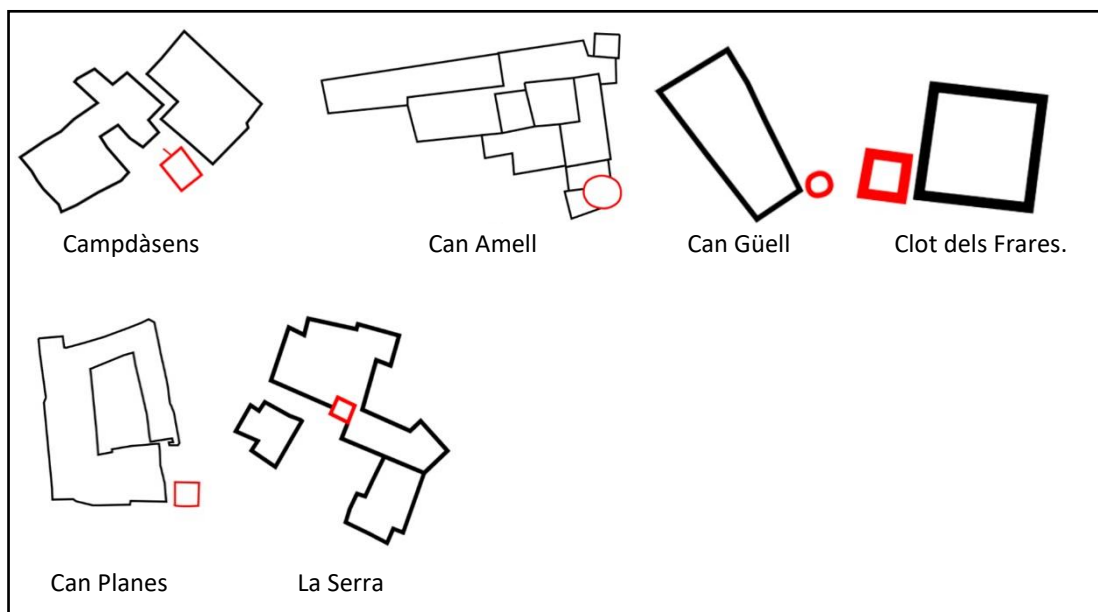

Fotografies 82 i 83: els quatre buits a l'exterior de la torre.

5. MODEL D'UNA TORRE DE DEFENSA TÍPICA DE LES MASIES DEL GARRAF ENTRE ELS SEGLES XIV I XV

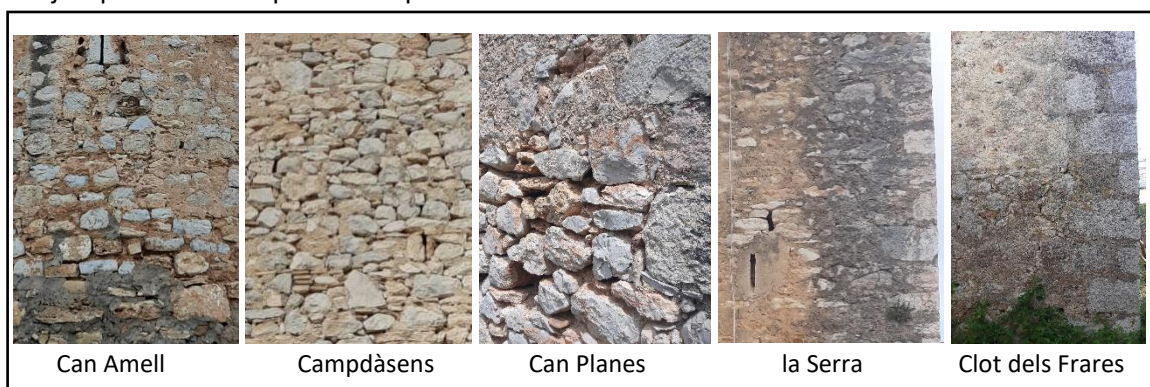
Tot i presentar algunes diferències, les torres analitzades comparteixen unes característiques comunes. A continuació es detallen quines són aquestes característiques.

En primer lloc, es tracta sempre de torres situades immediatament al costat d'una masia, amb una relació directa amb aquesta. De les sis torres analitzades, quatre (Campdàsens, Can Planes, Garraf i el Clot dels Frares) són exemptes, mentre que dues (la Serra i Can Amell) estan adossades a la masia, com a mínim actualment.

Gràfic 3. Plànols de les masies i torres estudiades elaborats a partir de les ortofotos de l'Institut Geogràfic Nacional al vol de 380 m d'alçada. En negre, la planta de la masia. En vermell, la torre.

En segon lloc, totes les torres utilitzen el mateix material de construcció. Es tracta de pedra local col·locada en fileres. No està tallada de manera estrictament regular, però en les torres de planta quadrada sí que es pot veure com els angles estan fets amb carreus rectangulars d'una mida major que la resta. El parament queda consolidat amb un morter.

Gràfic 4. Fotografies del parament de les cinc torres visitades.

Un tercer element en comú és l'accés per una porta elevada. Fins i tot les dues torres adossades a la masia tenen el seu accés original al segon pis. Totes sis torres tenen el seu accés original alçat, tot i que al llarg dels segles s'han obert altres entrades a nivell de terra per fer més fàcil l'accés a la torre. L'obertura d'aquestes noves portes de més fàcil accés mostra un canvi en l'ús de les torres i en el context que les utilitza: obrir un nou accés a nivell de terra significa que el

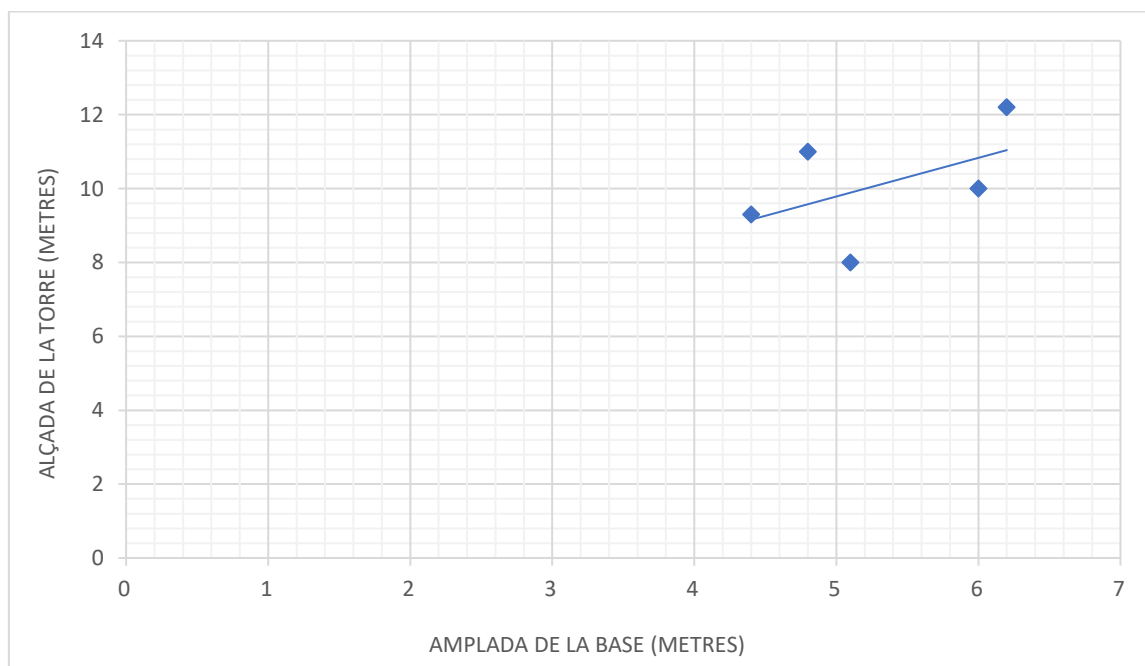
perill que anteriorment els va portar a fer les portes elevades amb finalitat defensiva ja no els preocupa prou, i el canvi d'ús de la torre ha passat a valorar més l'accessibilitat i la comoditat que no la seguretat i la capacitat de defensa i aïllament. La forma de la porta és d'arc de mig punt.

Les finestres que veiem actualment són producte dels canvis que s'han dut a terme al llarg dels anys. En alguns casos es pot veure clarament a simple vista com la forma actual de la finestra no coincideix amb l'anterior, com és el cas de la finestra de Can Planes on es veu encara la forma anterior que va ser modificada, o les dues finestres del pis inferior de la torre de la Serra. Les finestres de mides més grans són les que es van obrir posteriorment, cosa que modifica l'ús defensiu inicial de les torres. Originalment, les finestres a les torres devien ser escasses i petites. També testimoniem la presència d'espitlleres.

El cinquè element a tenir en compte és la planta. El més comú són les plantes quadrades (Campdàsens, Clot dels Frares, Can Planes, la Serra), tot i que també n'hi ha dues de rodones (Garraf i Can Amell).

L'amplada de les torres es manté semblant, amb una diferència de només 70 cm entre la més petita i la més gran. Les mides de les plantes de base quadrada van entre els 4,40 m (la Serra) d'amplada, als 4,80 m (Can Planes), 5,50 m (Campdàsens) i 6,20 (el Clot dels Frares), i el diàmetre de la torre rodona de Can Amell és de 5,10 m.

L'alçada varia més, amb 4,20 m de diferència entre la més alta i la més baixa. En ordre ascendent, les alçades són les següents: 8 (Can Amell), 9,30 (la Serra), 10 (Campdàsens), 11 (Can Planes) i 12,2 (el Clot dels Frares). Cal tenir en compte que en alguns casos (Can Planes, el Clot dels Frares) la part superior ha estat clarament modificada, per tant no podem donar per suposat que l'alçada original no fos superior a la que veiem actualment. No hi ha una relació directa entre l'alçada de la torre i el relleu del paisatge on es troba, comparat amb les altres.

Gràfic 5. Relació entre l'amplada de la base i l'alçada de la torre.

El sisè element és la coberta de les torres, un dels elements que s'han modificat més. Les torres de Campdàsens i de Can Amell tenen una coberta a dues vessants refeta posteriorment, les de

Can Planes i la del Clot dels Frares també va ser modificada, segurament al segle XX, i la part superior de la torre de Garraf es troba caiguda. Només la coberta de la torre de la Serra sembla ser parcialment la original: es tracta d'un terrat que ocupa tota la superfície superior de la torre i a la qual s'accedeix a través d'unes escales de cargol. El sostre de la torre, que actualment actua de terra del terrat, està inclinat cap a la façana principal. Tot l'espai del terrat està envoltat d'un petit mur.

En setè lloc, totes les torres tenen indicis d'haver-se continuat utilitzant, sovint amb altres usos, posteriorment als segles inicials de la seva construcció, ja fora del context social que va dur a construir-les. Això no és d'estranyar, ja que totes les torres van associades a una masia i cap d'aquestes masies va ser abandonada del tot.

Actualment, la torre de Can Planes està abandonada, però els sostres construïts al seu interior mostren que se li va donar un ús o se li va pensar donar un ús recent (queda material de construcció apilat al terra de manera que sembla que no es va procedir a fer espai després de l'obra, podria ser que no s'arribés a donar-li l'ús que es volia amb aquesta reparació). La reconstrucció dels sostres de totxana i formigó podria ser paral·lel a altres reparacions que es poden veure a la masia i als edificis que en depenen, amb sostres d'uralita que podrien ser de la dècada de 1950. Destaca també l'ús de la torre com a cup de vi.

A les torres de Campdàsens i la Serra, en les quals s'hi continua vivint avui en dia, també s'hi veuen adequacions per al continuat ús durant tot aquest temps, menys defensiu i més adaptat al dia a dia, com la xemeneia de Campdàsens, les grans finestres a la planta baixa de la Serra o la instal·lació d'electricitat.

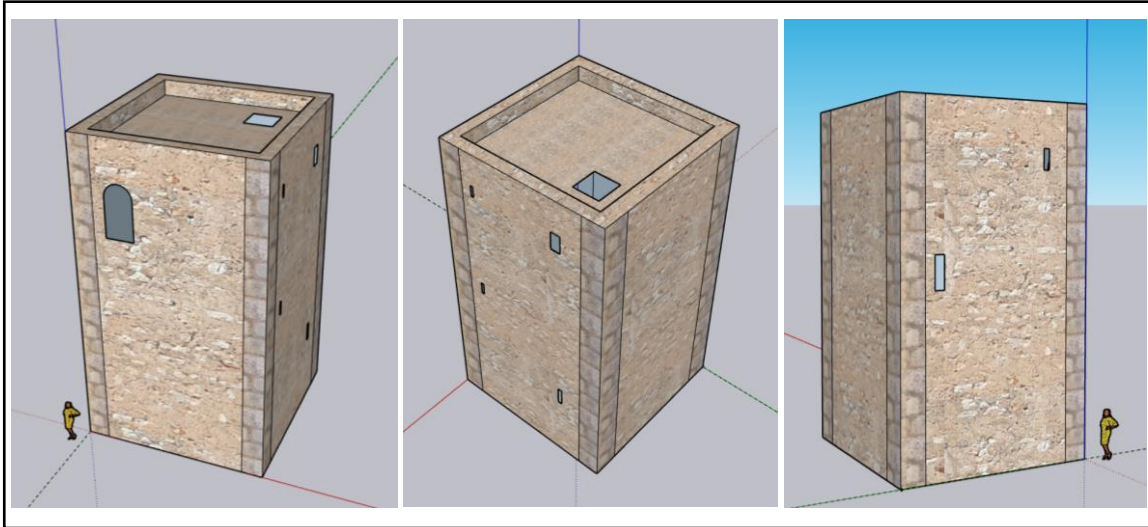
La Torre del Clot dels Frares també es troba reutilitzada. Una porta moderna oberta a la planta baixa permet accedir més fàcilment al seu interior, que actualment s'utilitza com a magatzem. L'interior de la torre està refet amb maó i formigó, i les escales i el terrat també són modernes. En aquest cas, les reparacions no mostren tan clarament els usos que se li han anat donant a la torre, però pot estar relacionat amb la utilització dels terrenys de l'Autòdrom de Terramar. A la fotografia de la cursa de 1923, inclosa a la fitxa de la Torre del Clot dels Frares es pot veure com hi havia públic mirant-se la carrera des de dalt de la Torre, i se sap que durant el temps que l'Autòdrom va estar en ús, entre el 1923 i el 1933, la masia es va habilitar com a Pavelló Reial (Miravent, 1999). És possible que les reformes de l'interior de la torre que faciliten l'accés al terrat estiguin relacionades amb aquest ús.

En el cas de la torre de Garraf o de Can Güell, que és la més reconstruïda, aquesta reconstrucció és part d'un moviment més ampli de reconstruccions en clau neogòtica a finals del segle XIX i principis del segle XX i la finalitat no seria adequar la torre a un altre ús productiu sinó estètic.

L'estat de conservació de les torres és irregular. Aquelles en les què encara s'hi viu (Campdàsens, la Serra, Can Amell) estan molt ben conservades però alhora han sofert diverses reparacions al llarg del temps. Altres conserven molt bé l'estructura però han estat molt modificades (la torre de Garraf i el Clot dels Frares). I, en canvi, la torre de les Planes, que es troba abandonada, té un mal estat de conservació i necessitaria ser consolidada.

Per il·lustrar com seria el model d'aquestes torres, es presenta a continuació una recreació en 3D una torre que compleixi totes les característiques més comunes entre les sis torres estudiades. Es tracta d'una torre de planta quadrada de 6 m per costat, i una alçada total d'11 m. Per representar el material de construcció, s'ha creat una textura a partir de dues fotos de les torres de la Serra i el Clot dels Frares per il·lustrar com els angles es construeixen amb carreus

rectangulars més grans i a la resta d'espai s'hi veu pedra local més petita i irregular col·locada en fileres i unida amb morter de color marró clar. L'accés és una porta elevada situada a un lateral de l'últim pis, en forma d'arc de mig punt. No hi ha més finestres a la paret de la porta, ja que quedaria just davant de la paret de la masia i no seria útil; només en el cas de Can Planes la mateixa paret de l'accés alçat té espitlleres i finestres perquè la torre està construïda sobre un terreny més alt que la masia i s'hi enllaça a través d'una porta alçada al primer pis, quedant la resta de la torre per sobre de la masia. La disposició de finestres i espitlleres s'ha reproduït a partir de les torres de Can Planes, exceptuant la parent que acabem de mencionar, i el Clot dels Frares. Per la coberta, s'ha optat per representar un terrat semblant al de la Serra, però sense l'accés ja que tots els que es conserven són afegits més recents.

Gràfic 6. Captures de pantalla de tres angles diversos del model 3D d'una torre.

6. PROPOSTES DE DIFUSIÓ

Com s'ha dit anteriorment, el patrimoni que conformen les torres de defensa de les masies és pràcticament desconegut al Garraf. A continuació es presenten dues propostes per contribuir a mostrar aquest patrimoni i explicar el seu context històric.

6.1. Senyalització i explicació

La primera proposta és, simplement, incloure les torres de defensa a la senyalització i les explicacions del patrimoni ja existents.

De la mateixa manera que s'indiquen les masies, les fonts o els camins a la senyalització rural, s'hi podrien incloure les torres. D'aquesta manera, més gent sabria de la seva existència i passarien a ser un element més present del què són ara entre els excursionistes.

Igualment, com ja hi ha algun plafó explicatiu en algun edifici patrimonial, també es podrien crear petits plafons explicatius que donin una informació bàsica sobre la torre. Principalment, s'hauria de posar la cronologia i explicar que no és un cas aïllat sinó part d'un conjunt que respon a les circumstàncies del seu context històric. Per qui vulgui aprofundir, es podria incloure un codi QR que dugui a una pàgina web del projecte on s'inclougui la ruta que es proposarà a l'apartat següent, la geolocalització de les altres torres i més informació.

Per últim, un tercer espai on es podrien incloure és a les pàgines web de turisme de l'Ajuntament de Sant Pere de Ribes, del Parc del Garraf i de la comarca del Garraf.

A la pàgina de Garraf Turisme, l'apartat de patrimoni cultural no inclou cap torre de defensa i ni tan sols cap masia (Garraf Turisme, 2021).

Des de la pàgina del Parc del Garraf es pot accedir al seu compte a la plataforma Wikiloc, on hi ha penjades tretze rutes, algunes d'elles pel patrimoni arqueològic com les fonts i els forns, els castells i les masies. La ruta de les masies inclou Can Planes, però no Campdàsens ni Ca n'Amell. L'única informació que s'ofereix sobre Can Planes és la següent: "Can Planes és una vella masia en bon estat de conservació, acompanyada d'una torre de defensa de planta quadrada. A l'entrada del mas, es poden veure bons exemplars de margallons, atzavares i oliveres." (Parcs del Garraf, Olèrdola i Foix, 2020). Es podria afegir la ruta que es proposarà a l'apartat següent i afegir-hi més informació sobre el seu context.

L'Ajuntament de Sitges té una pàgina web dedicada al turisme anomenada "Sitges any time" (Sitges en qualsevol moment), fent referència al potencial de la vila durant tot l'any, no només la temporada d'estiu. Aquí s'hi poden trobar moltes propostes culturals, però totes dins del nucli de Sitges o al cementiri vell. Pel que fa al Parc del Garraf, se'l descriu posant atenció únicament als aspectes naturals (Departament de Turisme i Platges de l'Ajuntament de Sitges, 2021). Seria positiu per a la població de Sitges poder trobar, entre les rutes que s'hi proposen, la ruta entre les torres de defensa, per poder conèixer millor el seu entorn i la història de la vila. També contribuiria a l'objectiu de mostrar tot el que Sitges pot oferir al llarg de tot l'any, fora de la temporada de platja.

A la pàgina de l'Ajuntament de Sant Pere de Ribes, dins de l'apartat "turisme" i "descobreix Sant Pere de Ribes", el patrimoni ribetà s'agrupa en cinc grups: Sant Pere de Ribes a l'Edat Mitjana, Sant Pere de Ribes i els indians, entorn natural, enoturisme i Apropa't als indians. Fent clic a Sant Pere de Ribes a l'Edat Mitjana, la pàgina ofereix una "ruta de l'Edat Mitjana" a la zona del nucli

de Sota-Ribes i una petita explicació, de quatre línies màxim, de cadascun dels elements inclosos. Els elements patrimonials medievals que apareixen a la pàgina web són la Casa del Terme, documentada des del segle XV; l'Església Vella, del segle XVII construïda amb material constructiu provinent de l'antic nucli medieval; el Castell de Ribes, que consisteix en la torre que s'ha conservat del castell de frontera construït al segle X; el pont de metall del segle XIX anomenat Pont de la Palanca, que antigament havia sigut de fusta; les timbes, unes petites cavitats creades per l'acció de la Riera de Ribes, sobre les quals no s'ofereix cap informació relativa a l'Edat Mitjana; i, per últim, l'Ermida de Sant Pau, construïda al segle XV i acabada al XIX.

Gràfic 7. Ruta de l'Edat Mitjana oferta per l'Ajuntament de Sant Pere de Ribes (Ajuntament de Sant Pere de Ribes, 2021).

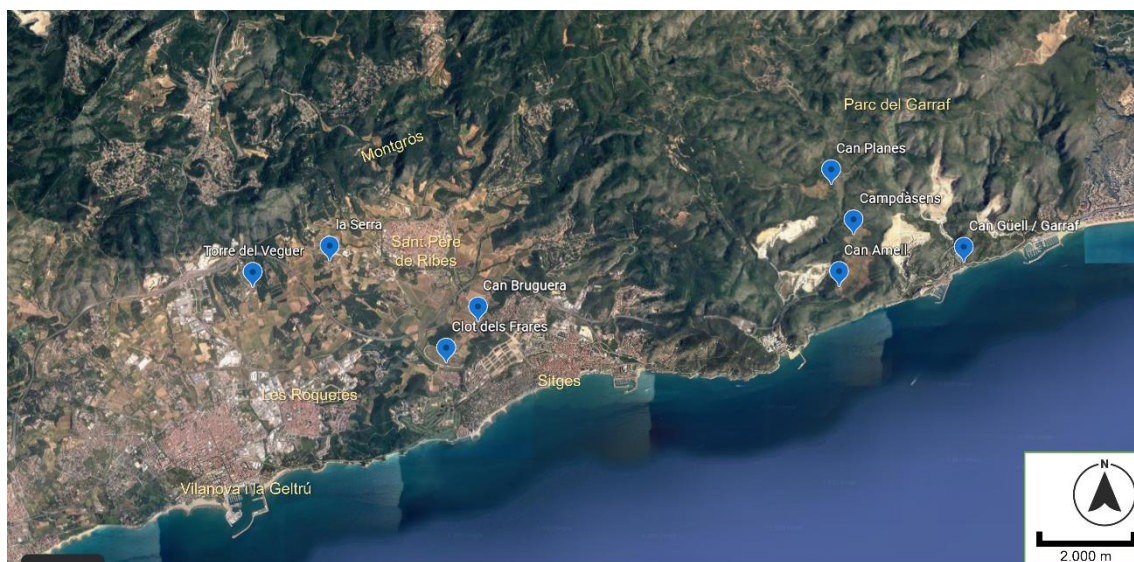
Es tracta d'una ruta molt senzilla per una zona molt concreta del municipi, i de la qual s'ofereix poca informació. La Casa del Terme, l'Església Vella, el Castell i el Pont de la Palanca es troben a menys de 150 metres de distància. Està bé que existeixi aquesta petita ruta al nucli històric de Ribes, però es podria diversificar l'oferta amb més rutes de diferents dificultats i durades que connectin més elements patrimonials d'arreu del municipi.

El 27 de maig de 2021, s'ha obert al públic el Castell, anteriorment tancat, remodelat com a Centre d'Interpretació del Patrimoni Cultural del municipi de Sant Pere de Ribes. Aprofitant l'estrena, ara seria un bon moment per a proposar noves rutes i activitats per a conèixer el patrimoni del municipi, especialment el patrimoni medieval, ja que el centre d'interpretació es troba en aquest edifici. En aquest sentit, a continuació es presentarà una proposta d'itinerari entre les torres.

6.2. Itinerari

Una de les maneres de fer-lo conèixer podria ser a partir de rutes que les uneixin, aprofitant el fet que les sis masies es troben properes a zones per on és comú anar a passejar.

Geogràficament, les torres es troben distribuïdes en dues zones.

Gràfic 8. Fotografia aèria de la comarca del Garraf amb la localització de les torres de defensa de les masies construïdes als segles XIV i XV. Elaboració pròpia a partir de la imatge de l'Institut Geogràfic Nacional.

Campdàsens, Can Planes i Can Amell són a l'interior del Parc del Garraf, molt properes entre si, i corresponen al sistema defensiu de Campdàsens. De fet, Can Planes i Campdàsens fins i tot es poden veure fàcilment a ull nu l'una a l'altra. El camí que les uneix és fàcil de transitar a peu o en bicicleta, i també es pot recórrer amb cotxe amb algunes dificultats. La torre de Garraf es troba a un dels extrems d'entrada al Parc del Garraf, però a l'estar situada a l'interior d'una propietat privada només és visible parcialment, per tant s'exclourà de la ruta.

Per altra banda, hi ha les torres del municipi de Sant Pere de Ribes. La Serra està situada als peus del Montgròs, força propera a alguns camins secundaris que uneixen la muntanya amb el nucli de Sota-Ribes. Aquesta torre també queda a l'interior d'un recinte privat, però és visible des de l'exterior, per tant s'inclourà a la ruta. El Clot dels Frares es troba a l'interior de la propietat privada de l'Autòdrom, però és visible completament des de l'exterior d'aquest, al carrer pel qual passa la ruta que permet anar a peu des de Ribes fins a la platja de Sitges. A més, l'Autòdrom està en procés de ser parcialment reconstruït i obert al públic; per tant, també s'inclourà la torre del Clot dels Frares a la ruta.

Per la seva proximitat geogràfica i temàtica, també s'inclouran a la ruta explicacions sobre dues torres que anteriorment s'havien exclòs del treball per la seva cronologia incerta i elevat grau de reconstrucció.

La primera d'aquestes és la Torre del Veguer, un edifici amb orígens al segle XIV però que va ser quasi totalment restaurat al segle XIX en estil historicista (Inventari del Patrimoni Arquitectònic, 2021), fins al punt que la torre original ja no és visible. Tot i això, s'ha considerat que és apte per la ruta de difusió perquè, tot i no veure's l'estructura original, contribueix a mostrar com de generalitzada estava la presència de les torres de defensa a les masies dels segles XIV i XV.

La segona torre que s'inclourà a la ruta és la torre de Can Bruguera. Aquesta és una torre del segle XVI que també ha estat molt reconstruïda posteriorment (Inventari del Patrimoni Arquitectònic, 2021), per tant fora del context de les altres torres de defensa, però, com que la ruta passa per un camí molt proper a ella, s'indicarà també la seva localització i s'inclourà aquesta informació sobre la seva cronologia més tardana.

A causa de la distribució geogràfica de les torres, es proposaran dues etapes de la ruta de les torres de defensa, una per a les torres del parc del Garraf i l'altra per a les de Sant Pere de Ribes.

Etapa 1: El sistema defensiu de Campdàsens

Gràfic 9. Mapa de la ruta per les torres de Can Planes, Campdàsens i Ca n'Amell, al Parc del Garraf, superposada sobre un mapa del Parc del Garraf on hi consten els camins i serveis.

El camí que uneix Ca n'Amell, Campdàsens i Can Plana és fàcilment transitable a peu i a bicicleta, i fins i tot en cotxe amb algunes dificultats. Consisteix en 4,5 kilòmetres que, a pas normal, es poden recórrer en 54 minuts.

Els dos extrems d'aquest camí es connecten amb altres camins de la xarxa del parc, que permeten arribar fins als nuclis de població o a diversos pàrquings.

Cal tenir en compte que aquesta part del parc es troba a la cima d'un turó de 241 metres sobre el nivell del mar. Tot i que un cop arribats a la zona de les torres el camí té poc desnivell, per arribar a la cima del turó en cotxe s'ha d'estar disposat a pujar per camins estrets sense asfaltar.

Un altre aspecte a tenir en compte a l'hora de dur a terme aquesta ruta és que, al trobar-se en un espai natural, no hi ha establiments com restaurants o cafeteries. Diverses masies de la zona ofereixen la possibilitat de llogar l'espai per fer-hi paelles.

Etape 2: Sant Pere de Ribes

Torre del Veguer
Torre i masia del segle XIV reconstruïdes al segle XIX

Can Martí del Mas Roig

La Serra
Torre i masia del segle XIV, actualment hi ha el celler dels vins Vega de Ribes.

Can Vidal de la Serra
Can Climent

Puigmoltó
Nucli amb orígens al segle XIV, la majoria de les cases que veiem actualment es van construir al segle XVIII.

Clot dels Frares
Masia i torre del segle XIV, es va començar a conèixer amb aquest nom a partir del segle XVIII, quan la va adquirir la Companyia de Jesús.

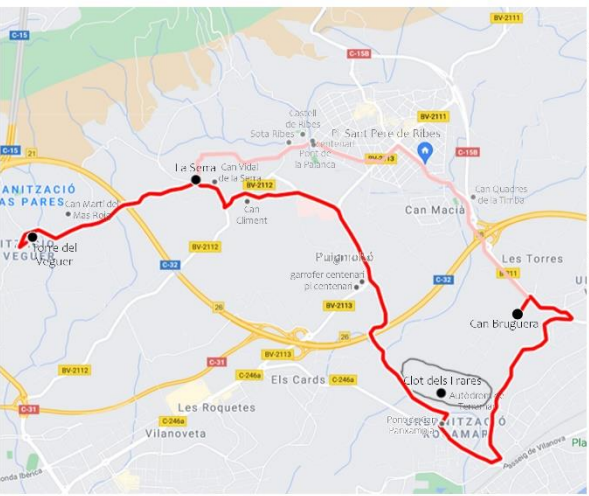
Autòdrom de Terramar
Construït el 1945, va ser el quart autòdrom per a curses automobilístiques construït al món. És l'únic que es conserva del centre que es va entrenar. Durant la Guerra Civil, es va utilitzar com a camp d'entrenament de soldats.

Can Bruguera
Torre del segle XVI

RUTA DE LES TORRES DE DEFENSA DE MASIES

DEFENSES DELS SEGLES XIV-XV A SANT PERE DE RIBES

DE QUÈ ES DEFENSEVEN?

Als segles XIV i XV van ser una època de ferres, guerres i revoltes. L'apàtria de la pesa i negre se aniria a una població afectada pels anys de males collites, fet que estava duent a molts pagesos a abandonar els masos per buscar oportunitats a les ciutats i a un augment del bandolerisme. Aleshores, els pagesos de remença (aquests llavors a la terra d'un senyor feudal) s'organitzaven organitzant per acabar amb els mals usos i prenent la iniciativa contra els senyors feudals, mentre que a Barcelona augmentaven les desavinences entre la monarquia i la Generalitat. El primer van esclatar en les revoltes conegudes com les dues Guerres Remences, i el segon va esclatar en la Guerra civil catalana. En aquest context, amb cada cop més masos abandonats i més insegurat al camp, que aquestes masies van decidir protegir-se amb una torre de defensa.

SANT PERE DE RIBES
Ribes té la seu originària en el castell del segle XI el nucli de Sota Ribes, l'actual nucli vell del poble, i el paratge del municipi està marcat pels cultius tradicionals de la zona, especialment la vinya, delimitats per marges i barrancs de pedra seca. El municipi també és ric en arquitectura medieval del segle XIX.

Contacte
Oficina de Turisme: Masia Can Pulg, Carrer Major, 110, 03896 28 57
turisme@sanpederibes.cat

Gràfic 10. Mapa de la ruta per les torres del Veguer, La Serra, Clot dels Frares i Can Bruguera. També s'hi indiquen els altres elements patrimonials pels que transcorre la ruta.

L'etapa de Sant Pere de Ribes comença a la Torre del Veguer i segueix el Camí del Corral de l'Apotecari durant 2,7 kilòmetres (27 minuts). Es tracta d'un camí que travessa un petit bosc d'alzines, vinyes i camps d'oliveres franquejat per marges de pedra seca, i que és una bona manera de conèixer el paisatge tradicional del Garraf. Un cop arribats a La Serra, es baixa pel nucli de Puigmoltó per arribar al Clot dels Frares, i des d'allà els camins entre vinyes duen a l'última torre de la ruta, Can Bruguera. Des de la primera a l'última, la ruta té un total de 9,6 kilòmetres i es tarda 2 hores en recorre-la.

Per tornar al punt d'inici, es recomana seguir la ruta marcada en rosa, entrant al nucli de Ribes i passant per davant del Castell i pel nucli més antic del poble, Sota-Ribes, fins a tornar a arribar a la Serra. La tornada des de Can Bruguera fins a la Torre del Veguer té un total de 6,9 kilòmetres (1 hora i 24 minuts).

La ruta de Sant Pere de Ribes és molt accessible i adequada per a tots els públics a peu o en bicicleta. També es pot arribar a les torres individualment en cotxe, però la ruta passa per camins sovint massa estrets pels vehicles. Transcorre en un paisatge pràcticament pla, que en els seus 16,5 kilòmetres només té un desnivell de 102 metres. Entre l'anada i la tornada, es tarda 3 hores i 30 minuts. Com que passa per Ribes, que és el principal nucli del municipi, els visitants poden trobar fàcilment restaurants, cafeteries, bars o altres establiments d'hostaleria, que es poden indicar a la plana de darrere del mapa.

7. CONCLUSIONS

Aquest treball ha analitzat les sis torres de defensa de les masies del Garraf que es van construir entre els segles XIV i XV, corresponents als anys de la crisi baixmedieval. Les torres es van construir al costat de les masies o adossades a elles per tal de protegir-les, en tots els casos en entorns rurals. Tres de les torres, a més, formen part del conjunt de defensa del petit nucli de Campdàsens, mentre que les altres es troben més aïllades.

Pel que fa a les característiques constructives, tot i tenir algunes diferències com la planta, que en general és quadrada però dues la tenen rodona, en general totes comparteixen un seguit de característiques: estan construïdes amb pedra local irregular col·locada en fileres i unida amb morter, l'alçada total està entre els 8 i els 12,2 metres, l'amplada de la base varia entre els 4,40 i els 5,40 metres, s'hi accedia a través d'una porta elevada i tenien espitlleres. Es troben en estats de conservació diversos, però totes elles han estat reutilitzades al llarg dels segles donant-los altres usos.

Ha faltat recollir informació directament de la torre de Garraf, a causa que forma part del recinte privat d'un restaurant que ha estat tancat per la covid19 i no ha sigut possible contactar amb els propietaris.

Si es disposés de més temps i recursos, principalment recursos que garanteixin la seguretat, seria interessant estudiar amb més profunditat com han estat modificades i reutilitzades aquestes torres a partir de les relacions estratigràfiques visibles especialment al seu interior.

Finalment, s'ha proposat senyalitzar i crear explicacions sobre les torres per difondre aquest patrimoni, i s'ha creat una ruta en dues etapes per conèixer-les de prop, ja que actualment són pràcticament desconegudes per la població de la comarca.

Propostes com senyalitzar les torres, afegir cartells explicatius o les rutes proposades en aquest treball podrien servir per a promocionar el coneixement del patrimoni i l'entorn entre la població, fer difusió del context històric i promocionar establiments involucrats en la ruta, com el celler Vega de Ribes, localitzat en una de les torres; l'espai de l'Autòdrom de Terramar, que properament s'obrirà al públic; els vins locals producte de les vinyes per les quals transcorre la ruta, o altres espais del Parc del Garraf.

Una activitat com les rutes entre les torres poden ser beneficials pel coneixement de l'entorn, la història local, la història de Catalunya i de l'Europa Occidental; pel coneixement i la identificació amb el medi, en una comarca que està tenint una expansió urbana molt ràpida i on la població jove té cada cop menys referents geogràfics tradicionals; per conscienciar sobre el valor del patrimoni i la seva conservació; per la protecció del patrimoni rural, sobretot davant l'expansió urbanística dels últims anys sobre grans extensions de terreny que abans eren vinyes i masies; per l'economia dels municipis de Sant Pere de Ribes i Sitges; i, a més, promou el senderisme i passar temps a l'aire lliure, que pot portar beneficis per a la salut.

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Alay i Rodríguez, J.C., Farell i Garrigós, D. i Miquel i López, J, "La problemàtica de la conservació i protecció del patrimoni històric a les comarques penedesenques", *Miscel·lània Penedesenca*, 1991, p. 254-282.

Apostolopoulou, A.P., Carvoeiras, L.M., Klonari, A. (2014) "Cultural Heritage and Education. Integrating Tour Maps in a Bilateral Project", *European Journal of Geography*, vol. 5, núm. 4, p. 67-77.

Bassegoda Nonell, J. (1974), "Aspectos arquitectónicos e históricos de la masía catalana", *Revista Arquitectura*, vol. 192, p. 124-128.

Belenguer, E. (2013) "Una aproximació a la crisi de la baixa edat mitjana a Catalunya", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, vol. 24, p. 267-296.

Boadas, J. i Gironella, A. (2016) "El llibre del sindicat remença de 1448. Un document de Girona al Registre de la Memòria del Món.", *Revista Catalana d'Arxivística*, vol. 39, p. 136-152.

Campmany i Guillot, J. "Campdàsens, Garraf i Jafre. Els confins occidentals del terme d'Eramprunyà de l'alta edat mitjana al segle XV", *III Trobada d'estudiosos del Garraf. Monografies*, 1998, p. 193-206.

Caraher, W., Pettegrew, D. i James, S. (2010), "Towers and fortifications at Vayia in the Southeast Corinthia", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 79, núm. 3, p. 385-415.

Carbonell i Virella, V. (1979) "Olivella en el transcurs dels segles XIV al XVI", *Miscel·lània Penedesenca*, vol. 2, p. 53-63.

Copeland, T. (2009) "Archaeological Heritage Education: Citizenship from the Ground Up", *Treballs d'Arqueologia*, núm. 15, p. 9-20.

Fernàndez i Cervantes, M. (2001), "La didàctica del patrimoni: nous camins per a nous temps", *Temps d'educació*, 26, p. 13-21.

Garcia Massagué, M. (2018) "El festival de Sitges, agenda de la indústria audiovisual", *Revista dels Estudis de Ciències de la Informació i de la Comunicació* [en línia], vol. 81.

Homs i Brugarolas, M.M. *El Sindicat Remença de l'any 1448*. Girona: Ajuntament de Girona, 2005.

ICOMOS. *Charter for the protection and management of the archaeological heritage* (1990).

Martí Pérez, J. (1990) "Arquitectura popular catalana: la capacidad de crecimiento de la masía", p. 514-523.

Mirabent, A. (1999). *L'Autòdrom*. Sant Pere de Ribes: Ajuntament de Sant Pere de Ribes.

Muntaner i Alsina, C. *Terra de masos, vila de mar. Vida, economia i territori al castell de Sitges i el seu terme entre els segles XIV i XV (1342-1418)* (tesi doctoral). Universitat de Barcelona, 2013.

Riu, M. *Lecciones de historia medieval*. 7a edició. Barcelona: Editorial Teide, 1982.

9. WEBGRAFIA

Ajuntament de Sant Pere de Ribes, *Descobreix Sant Pere de Ribes: Sant Pere de Ribes a l'Edat Mitjana* [en línia]. Disponible a <<https://www.santperederibes.cat/turisme/descobreixsantperederibes/edatmitjana>>. [consulta: 1 de juny de 2021]

Delegació de Turisme de la Diputació de Barcelona. "Estimació del PIB turístic en les marques i comarques de la província de Barcelona 2005-2008", disponible a <https://www.diba.cat/c/document_library/get_file?uuid=bf96f457-0a26-4d81-a6cf-6a121453975a&groupId=74348> [consulta: 11 de maig de 2021].

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic* [en línia]. Torre del Garraf. [Consulta: 3 de desembre de 2020]

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic* [en línia]. Torre de la Serra. [Consulta: 3 de desembre de 2020]

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic* [en línia]. Torre del Clot dels Frares. [Consulta: 3 de desembre de 2020]

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic* [en línia]. Torre de defensa de Campdàsens. [Consulta: 3 de desembre de 2020]

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic* [en línia]. Torre de defensa de Can Amell. [Consulta: 2 de desembre de 2020]

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic* [en línia]. Torre de Can Bruguera. [Consulta: 2 de desembre de 2020]

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic* [en línia]. Torre del Veguer. [Consulta: 3 de desembre de 2020]

Departament de Turisme i Platges de l'Ajuntament de Sitges, *Sitges Anytime* [en línia]. Disponible a <<https://www.sitgesanytime.com/ca>>. [consulta: 1 de maig de 2021]

Diputació de Barcelona. *Mapes de Patrimoni Cultural* [en línia]. Torre i masia de Garraf (Can Güell), Sitges. [Consulta: 3 de desembre de 2020]

Lloret Blackburn, M., Antequem S.L. (2010). "Torre de la Serra", *Mapes de Patrimoni Cultural* [en línia]. Diputació de Barcelona. Disponible a <<https://patrimonicultural.diba.cat/element/torre-de-la-serra>>. [Consulta: 19 de maig de 2021]

Lloret Blackburn, M., Antequem S.L. (2010). "Torre del Clot dels Frares", *Mapes de Patrimoni Cultural* [en línia]. Diputació de Barcelona. Disponible a <<https://patrimonicultural.diba.cat/element/torre-del-clot-dels-frares>>. [Consulta: 17 de maig de 2021]

Nolasco Azuaga, N. (2006). "Ca l'Amell de la Muntanya", *Mapes de Patrimoni Cultural* [en línia]. Diputació de Barcelona. Disponible a <<https://patrimonicultural.diba.cat/element/ca-lamell-de-la-muntanya>>. [Consulta: 3 de març de 2021]

Nolasco Azuaga, N. (2006). "Campdàsens", *Mapes de Patrimoni Cultural* [en línia]. Diputació de Barcelona. Disponible a <<https://patrimonicultural.diba.cat/element/campdasens>>. [Consulta: 2 de març de 2021]

Nolasco Azuaga, N. (2006). "Can Planes", *Mapes de Patrimoni Cultural* [en línia]. Diputació de Barcelona. Disponible a <<https://patrimonicultural.diba.cat/element/can-planes-5>>. [Consulta: 2 de març de 2021]

Nolasco Azuaga, N. (2006). "Torre i masia de Garraf (Can Güell)", *Mapes de Patrimoni Cultural* [en línia]. Diputació de Barcelona. Disponible a <<https://patrimonicultural.diba.cat/element/torre-i-masia-de-garraf-can-guell>>. [Consulta: 2 de març de 2021]

Parcs del Garraf, Olèrdola i Foix, "PR-C 37 Masies del Garraf" a *Wikiloc* [en línia]. Disponible a <<https://ca.wikiloc.com/rutes-senderisme/pr-c-37-masies-del-garraf-61145021>>. [consulta: 2 de juny de 2021]

Xarxa de Parcs Naturals, Parcs del Garraf i Olèrdola. Itineraris senyalitzats. Disponible a <<https://parcs.diba.cat/web/garraf/mapa-del-parc>> [consulta: 15 de març de 2021].